

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanské společnosti

Bc. Kristýna Blahetová

Prohlubování demokracie na lokální úrovni

Občanská participace v Utrechtu

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marek Skovajsa, M. A., Ph. D.

Praha 2014

Závazné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text v souladu s autorským právem.

V Praze dne 27. června 2014

Bc. Kristýna Blahetová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce za připomínky a rady v průběhu psaní této diplomové práce. Dále také děkuji své rodině a svým blízkým za nesmírnou trpělivost a podporu.

Obsah

1.	ÚVOD.....	1
2.	DEMOKRACIE VE SPOLEČNOSTI.....	4
2.1.	ZASTUPITELSKÁ DEMOKRACIE	6
2.2.	PŘÍMÁ DEMOKRACIE.....	7
3.	OBČANSKÁ PARTICIPACE V DEMOKRATICKÝCH SPOLEČNOSTECH	10
3.1.	AKTIVNÍ OBČANSKÁ SPOLEČNOST A SOCIÁLNÍ KAPITÁL	14
3.2.	NÁSTROJE OBČANSKÉ PARTICIPACE	16
3.3.	MOTIVY OBČANŮ K POLITICKÉ PARTICIPACI	19
3.4.	DŮVODY VEŘEJNÝCH PŘEDSTAVITELŮ PRO ZAPOJOVÁNÍ OBČANŮ	22
4.	OBČANSKÁ PARTICIPACE V ČESKÉ REPUBLICE A NIZOZEMÍ.....	26
4.1.	POMĚRY V ČESKÉ REPUBLICE.....	27
4.2.	ZAVEDENÁ PRAXE V NIZOZEMÍ.....	30
4.2.1.	HISTORICKÉ SOUVISLOSTI DEMOKRATICKÉHO VÝVOJE V NIZOZEMÍ.....	34
5.	OBYVATELÉ UTRECHTU A JEJICH ANGAŽOVANOST VE VĚCECH VEŘEJNÝCH.....	38
5.1.	VÝZKUM OBČANSKÉ PARTICIPACE V UTRECHTU	41
5.1.1.	PRŮZKUM OBČANSKÉ PARTICIPACE V UTRECHTU.....	42
5.1.2.	DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ ZAMĚŘENÉ NA AKTIVNÍ OBČANY	45
5.1.3.	ROZHOVORY S POLITICKÝMI ZASTUPITELI	54
5.2.	DISKUSE ZJIŠTĚNÍ A ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	63
6.	ZÁVĚRY DIPLOMOVÉ PRÁCE	69
7.	ZDROJE	72
8.	PŘÍLOHY	80

Seznam grafů

Graf 1. Věk oslovených respondentů.

Graf 2. Otázka č. 1: Domníváte se, že dostáváte dostatek informací o veřejných záležitostech v Utrechtu?

Graf 3. Otázka č. 9: Myslíte si, že se politici v Utrechtu zajímají o názory a nápady občanů?

Graf 4. Otázka č. 11: Jaký byl první impuls pro zapojení do veřejných záležitostí?

Abstrakt

Tato práce se zaměřuje na téma aktivního občanství v demokratických společnostech. Důraz je položen na objasnění role občana jako zúčastněného aktéra, který má právo ovlivňovat politické procesy a rozhodování na lokální úrovni. Na demokracii je v teoretické části nahlíženo z rozmanitých úhlů, přičemž pozornost je kladena především na participativní demokracii a deliberaci. Empirická část je věnována provedenému výzkumu v nizozemském městě Utrecht, ve kterém byly zjišťovány konkrétní nástroje používané pro zapojování občanů do tvorby politiky a motivace jak veřejných činitelů, tak i samotných občanů k občanské participaci. Tato diplomová práce se snaží podat obraz fungování demokratických principů v Utrechtu s odkazem na příklad dobré praxe.

Klíčová slova

demokracie, demokracie na lokální úrovni, participativní demokracie, občanství, participace, deliberace, nástroje občanské participace, občanská participace, politická participace

Abstract

This thesis focuses on the topic of active citizenship in democratic societies. An emphasis is placed on the clarification of the role of the citizen as an engaged actor who has the right to influence political processes and decision-making at the local level. Democracy is seen from a variety of angles in the theoretical part, particular attention is given to participatory democracy and deliberation. The practical part is devoted to the research that was carried out in the Dutch city Utrecht, where the specific tools used for engaging citizens in policy-making were investigated together with motivations of public officials as well as citizens to support civic participation. This thesis attempts to provide a picture of the functioning of democratic principles in Utrecht with reference to an example of good practice.

Keywords

democracy, democracy at the local level, participatory democracy, citizenship, participation, deliberation, tools of civic participation, civic participation, political participation

1. ÚVOD

Současná společnost je v procesu neustálé demokratizace, přičemž je kladen stále větší důraz na vedení společnosti demokratickou cestou, tzn. prostřednictvím správy za spoluúčasti občanů na rozhodování o věcech veřejných. Participaci občanů je přikládána významná role, neboť převažuje přesvědčení, že by se lidé žijící v určité společnosti měli o tuto společnost zajímat a účastnit se příležitostí, kdy se o ní rozhoduje, neboť při možnosti spoluúčasti jsou občané také spokojenější se životem v dané komunitě. Celkově lze říci, že principy demokracie jsou nejlépe aplikovatelné na lokální úrovni, neboť zde dochází k blízkému kontaktu občanů se zastupiteli a úředníky správy a je umožněna bez větších obtíží vzájemná komunikace. Roste také znalost preferencí a zájmů občanů, zvyšují se příležitosti na realizaci partikulárních zájmů, na řešení místních problémů a k uspokojování aktuálních potřeb. Jestliže se daří naplňovat spolupráci zastupitelů s občany obce, může docházet k posilování sounáležitosti s komunitou a může se zvýšit spokojenost občanů, která vyplývá ze zapojení do věcí veřejných. (Sztwiertnia, 2013: 2) Pokládám za důležité nejen to, aby veřejní činitelé usilovali o zapojení veřejnosti, ale aby i samotná veřejnost neignorovala možnost ovlivňovat veřejnou sféru. Veškeré tyto participativní snahy se pomalu rozvíjejí v České republice, zatímco v jiných evropských zemích na západě jsou tyto principy již dlouho a úspěšně zavedeny. Proto se této problematice budu věnovat právě v zemi s rozvinutou tradicí participativní demokracie s přihlédnutím na situaci v České republice.

Po revolučním roce 1989 začíná pro Československo zcela nová etapa, která představuje holistické transformační změny v politickém, ekonomickém a společenském systému. S pádem komunistického režimu započal proces demokratizace společnosti, který se stal významným především na lokální úrovni s decentralizací státní správy na místní samosprávy. V souladu s tímto posunem vzrůstal požadavek na transparentnější rozhodování, na posilování odpovědnosti volených zastupitelů a na zvýšení participace informovaných občanů do věcí veřejných. (Sztwiertnia, 2013: 1) Centrum pro výzkum veřejného mínění uvádí, že nejvyšší důvěru vykazují čeští občané obecním zastupitelstvům a starostům obcí (procentuálně rozhodně a spíše důvěřuje zmíněným institucím něco málo

přes 60 % respondentů výzkumu), zatímco například poslanecká sněmovna získala pouze 35 % důvěru občanů v roce 2014. (Kunštát, 2014: 1) Domnívám se, že tendence začleňovat občany do veřejně-politických procesů na lokální úrovni je jedním z faktorů, který zvyšuje právě uvedenou procentuální hodnotu, a že by se měla obecně podporovat obecná participace všemi možnými prostředky. Některé vyspělé evropské státy tak mohou patřit do skupiny příkladů dobré praxe, které mohou být inspirací právě pro Českou republiku.

Nizozemí se řadí k těm západním zemím Evropy, které mají rozvinutý politický systém založený na demokratickém principu za využití prvků přímé demokracie. Demokracie v Nizozemí má tradici 70 let v porovnání s o mnohem kratší dobou v ČR a její kvalita dosahuje nadprůměrnou hodnotu uvedenou ve srovnávacích studiích s dalšími evropskými státy. (Country reports, 2013 – Netherlands) Ve srovnávací analýze pěti nizozemských obcí byl Utrecht shledán jako město, ve kterém občané přikládají vyšší důraz na postoj „*can do*“ a „*responded to*“¹ s ohledem na místní participaci. (Guarneros, Lowndes, Pratchett, Stoker, 2006: 6) Z jakého důvodu zmiňují na tomto místě zrovna město Utrecht? Dostala jsem totiž příležitost vycestovat do Utrechtu na pětíměsíční studijní pobyt, v rámci kterého jsem provedla průzkum na přelomu let 2012 a 2013 k této diplomové práci, která se zabývá problematikou občanské participace a metodami sloužící k přímému zapojení a účasti občanů v rozhodování o věcech veřejných. Domnívám se, že tato studie by mohla být přínosnou v souvislosti s rozvojem participativní demokracie v České republice, jejíž podoba by mohla být inspirována úspěšnější praxí v Utrechtu.

Cílem této diplomové práce je zjistit konkrétní nástroje sloužící pro občanskou participaci v Utrechtu, dále pochopit roli občana jako aktivního účastníka v procesu tvorby místní politiky a správy věcí veřejných a nakonec získat vhled do důvodů, které vedou místní občany k zapojování se do tvorby místní politiky a správy veřejných záležitostí a na druhé straně které jsou vnímané politiky jako důležité pro občanskou participaci v Utrechtu. Předmětem zájmu této práce je tak uchopit koncepci participativní demokracie, popsat zapojování občanů do věcí veřejných na místní úrovni, dále postihnout možné nástroje, které jsou konkrétně používány v Utrechtu k aktivní angažovanosti místních

¹ Tyto dva termíny mohou být volně přeložené jako postoje, které odpovídají podobě aktivního člověka, který se zajímá o prostředí kolem sebe a který očekává odezvu na své podněty.

občanů a v neposlední řadě porozumět motivům, které vedou k participaci, a to jak ze strany samotných obyvatel dané oblasti, tak i ze strany místních politických představitelů. Ve spojitosti s cíly jsou stanovené následující výzkumné otázky, které budou zodpovězené v závěru této práce:

- Jaké jsou používané metody k participaci občanů v Utrechtu?
- Jaké jsou motivy občanů k zapojování a začleňování se do místní politiky?
- Co vede politické zastupitele ke snaze o zapojování občanů v lokálním měřítku?
- Jaká je percepce participace jako ovlivňujícího faktoru ve finálním rozhodování ve veřejném sektoru?
- Do jakých veřejných záležitostí jsou občané nejvíce zainteresováni? (na jedné straně zájem veřejných činitelů a na druhé straně zájem samotných občanů)

Diplomová práce se zabývá v teoretické části komplexním pojmem demokracie s rozlišením na dva typy, a to na zastupitelskou a přímou či participativní demokracii. Samostatná kapitola je pak věnována problematice občanské participace na lokální úrovni s přihlédnutím na teoretické pojetí občanské společnosti a sociálního kapitálu. Další část práce je věnována tématům jako nástroje a metodiky sloužící k zapojení občanů do místních politik, motivy vedoucí k angažovanosti občanů do politiky, a to ze strany samotných občanů a ze strany politiků a úředníků, kteří podporují a rozvíjejí místní občanskou participaci jako politický nástroj, přičemž občané jsou v těchto procesech bráni jako „experti“ na danou lokalitu. Jelikož je participativní demokracie stále závislá na politice utvářené „shora“, věnuje se tato práce také příležitostem a omezením pro občanské zapojování na lokální úrovni. Empirická část bude hodnotit politickou participaci občanů v Nizozemí s uvedením krátkého představení zavedených principů participace v České republice. Tato práce bude v závěrečné výzkumné části zasazena do nizozemského kontextu, konkrétně je uvedena problematikou občanské participace v Utrechtu, neboť je v této lokalitě participativní demokracie funkční a prosazovaná. Cíli tohoto výzkumu je zjistit, jakými způsoby jsou utrechtští občané zapojováni do místní politiky a jaké důvody vedou jak občany samotné, tak i veřejné činitele k prosazování občanské participace.

2. DEMOKRACIE VE SPOLEČNOSTI

Definovat pojem demokracie není značně jednoduchým úkolem. Existují všeobecně známé dvouslovné definice (demokracie jako vláda lidu či jako vláda většiny), které se snaží uchopit komplexní podstatu demokracie, avšak nereflektují realitu. Většinou nevládne onen lid, nýbrž zvolení zastupitelé, kteří činí finální rozhodnutí o věcech veřejných. Demokracie jako taková však neznačí podíl lidu na přímém výkonu moci; jestli bychom o demokracii uvažovali v této rovině, hovořili bychom o odnoži demokracie participativního charakteru, která předpokládá přímou účast občanů na politickém rozhodování. Od přímé demokracie se odklání zastupitelská demokracie, prostřednictvím které je vůle občanů vykonávána nepřímo prostřednictvím zvolených politických představitelů. (Šulcová, 2007) Tyto dvě odnože pak spojují Vít Hloušek a Lubomír Kopeček ve své publikaci do obecného termínu demokracie, který definují jako vládu, která je ustanovena souhlasem lidu, která je vykonávána za účelem dosažení společného blaha všech lidí a na které se účastní široká veřejnost. (Hloušek, Kopeček, 2003: 16) Tato specifikace umožňuje hledět na demokracii přesněji v porovnání s dvoupojmovými vymezeními (vláda většiny či vláda lidu) s tím, že demokracii je možno navíc rozčlenit na přímou a zastupitelskou formu. Ještě dříve, než se budu věnovat podkapitolám o výše uvedeném obsahu, ráda bych v následujícím odstavci nastínila teorii demokracie Jürgena Habermase, který je úzce spjat s teoriemi demokracie.

Jürgen Habermas, německý filosof a sociolog, se věnuje ve svém díle *Teorie demokracie dnes* pojetí tří normativních modelů demokracie. Dle liberálního chápání je sociální systém nastaven jako tržní systém, ve kterém soukromé osoby vstupují do tržně strukturovaných vztahů. Stát zde funguje jako veřejná správa, prostřednictvím které se má využívat politické moci v zájmu kolektivních cílů. Druhým modelem demokracie je republikánské pojetí, ve kterém státní politika zaujímá výsadní roli v procesu zespolečnění jednotlivců. Díky tomu si členové společnosti uvědomují svojí vzájemnou závislost a potřebu solidarity a recipročního uznání, díky čemuž dochází k vytváření sdružení svobodných a právně rovných společníků. Společenská integrace je tak utvářena na základě solidarity a dialogu mezi jednotlivci, přičemž solidarita a dialog se podílí na

modelaci autonomní společenské základny, která je nezávislá na veřejné (státní) politické moci a na soukromých hospodářských (tržních) vztazích. Na významu zde nabývá politická veřejnost se základnou v občanské společnosti. Dle Habermase se občanská společnost vyznačuje deliberativním stylem, který se týká otevřeného postoje vůči argumentům, což ve výsledku vede k určitému konsensu a kooperaci mezi jednotlivci ve společnosti. Republikánské pojetí a jeho přednost spočívá v tom, že předpokládá schopnost společnosti sebeorganizovat se prostřednictvím deliberujících občanů, kteří brojí pro společný (kolektivní) zájem, který tak není odvozený z protikladných soukromých zájmů. Nevýhodu tohoto pojetí spatřuje Habermas v jeho idealistickém nádechu, který je podmíněn ctnostmi občanů, o kterých se předpokládá, že jsou zákonitě zaměřeni na obecné blaho celé společnosti. Třetí model demokracie se opírá o diskurzní teorii, která je zaměřená na vyšší míru intersubjektivní procesů dorozumívání mezi jedinci v porovnání s předchozími pojetími. V tomto modelu dochází jak k institucionalizované formě komunikace, tak i k neformální komunikaci, která probíhá mimo zavedený systém, ve kterém se i tak vytváří racionální mínění a vůle, které mohou ve výsledku ovlivňovat institucionalizované volební rozhodnutí a legislativní usnesení. V tomto případě dochází k oddělení společnosti od veřejné správy, jako tomu je v liberálním pojetí, navíc existuje občanská společnost jako sociální základna autonomních veřejností, která je zcela oddělená jak od veřejné administrativy, tak i od ekonomického systému. (Shapiro, Habermas, 2002: 79 – 95)

Všechna tři Habermasova pojetí demokratického režimu se projevují určitou měrou v legitimitě a suverenitě lidí. V liberálním pojetí je politická moc legitimizována volebními výsledky, zatímco v republikánském pojetí už je demokracie silnější v tom smyslu, že je zapotřebí konstituovat celou společnost jako politické společenství, kterému je zvolená vláda zodpovědná a zavázaná svým programem. Diskurzní teorie ještě výše zdvihá demokracii, a to na stupínek utváření mínění a vůle, která vzniká silnou racionalizací ve společnosti. (Shapiro, Habermas, 2002: 79 – 95)

V lokálním prostoru je možné uvažovat o dvou způsobech řízení politických záležitostí demokratickou cestou. Jedná se o přímou demokracii, při které dochází ke kolektivnímu rozhodování a ke společnému konsensu. V tomto případě se přímo občané aktivně podílejí na politickém životě dané komunity. V případě druhého způsobu řízení

politické obce volení zastupitelé stojí mezi občany a politikou, kterou jim zprostředkovávají, přičemž tito zastupitelé získávají oprávnění vládnout, jinými slovy je jim svěřená politická moc od samotných občanů, kteří vyjadřují svoji podporu a důvěru ve volbách svým hlasovacím lístkem. V tomto případě hovoříme o zastupitelské demokracii.

2.1. ZASTUPITELSKÁ DEMOKRACIE

Zastupitelská demokracie je celosvětově uznávaným principem řízení moderních států, regionů, krajů, obcí a jiných politicko-administrativních celků. Vzhledem k administrativnímu uspořádání České republiky je využíváno ke správě a vládnutí formy zastupitelské, v rámci které občané sami nevykonávají moc, nýbrž si vybírají a volí ty, kteří je budou zastupovat, vládnout a činit rozhodnutí. Nejdůležitější úlohou občanů je tak zvolit si své zástupce ve svobodných volbách, kteří využívají získanou moc k vládnutí. Volby jinými slovy slouží jako nástroj politické legitimacy, jako oprávnění vládnout. S nástupem rychlé demokratizace společnosti se v současné době setkáváme s pojmem krize demokracie. Legitimita vládnutí zvolených garnitur upadá, vzrůstá nedůvěra občanů vůči politickým stranám a nedůvěryhodným a korupčním politikům, kteří nedodržují předvolební sliby.² Hlavním problémem zůstává nízká volební účast občanů ve volbách. Pavel Šaradín svojí analýzou prokázal, že hluboký propad zaznamenala volební účast do obecních zastupitelstev mezi lety 1994 a 1998, kdy byl zaznamenán pokles účasti z 60,68 procent na 45,02 procent. (Šaradín, 2004) Volby do obecních zastupitelstev by měla být pro voliče a voličky atraktivnější už jen z toho důvodu, že mohou volit osobnosti, které

² Analýza Cirila Toplak vycházející z měření Eurobarometer za léta 2004 – 2011 srovnala veřejné mínění občanů v evropských státech. Jednou ze zjišťovaných proměnných byla důvěra občanů ve vládu. V porovnání České republiky a Nizozemí, kterému se tato práce věnuje, vyšly tyto výsledky: nedůvěra občanů v parlament ČR se vyšplhala na 75% a v české politické strany dokonce na 85 %; v Nizozemí byla prokázána nedůvěra občanů v parlament 47 % a v politické strany 60 %. (Toplak, 2013: 37)

jsou přímo spjaté s daným územím, a že mohou významně ovlivnit budoucí správu věcí veřejných s danou lokalitou, ve které žijí. Nízká volební účast je mimo jiné také doprovázena nízkou volební morálkou a podprůměrnými znalostmi veřejnosti o volbách, politických stranách a politicích, kteří bojují o přízeň voličstva. Populisté jsou pro principy demokracie nebezpeční z toho důvodu, že svými mnohdy i nesplnitelnými sliby lákají na svoji stranu voliče, kteří jsou tak snadno manipulovatelní vlivem své důvěřivosti, nízké politické orientace a mnohdy i vlivem zkresleného mediálního obsahu, na jehož základě dochází k utváření veřejného a názorového mínění. Občané nicméně přestávají vnímat tradiční politické strany a její volené představitele za zástupce svých zájmů, proto vyhledávají nové politické alternativy, které se staví proti zavedenému establishmentu. (Zenkner, 2013) V zastupitelské demokracii se tak mohou objevovat nástroje využívané v přímé demokracii, které mohou posílit legitimitu zvolených vládnoucích garnitur. O přímé demokracii jako vhodném doplňku zastupitelské demokracie bude pojednávat následující kapitola.

2.2. PŘÍMÁ DEMOKRACIE

Nastalá krize reprezentativní (zastupitelské) demokracie, která je zapříčiněna rozmanitými závažnějšími i méně závažnými důvody³, dává prostor občanům pro vyšší angažovanost na rozhodování o záležitostech, které se jich týkají, pro vyjádření svých

³ Problémy zastupitelské demokracie souvisejí s tím, že není již moc demokratická, neboť se u moci drží skupinka zvolených představitelů, která se nemusí po volbách chovat reprezentativně, důvěryhodně, může si osvojit korupční praktiky, není odpovědná svým voličům. Navíc občané nemají v mnohých případech takovou možnost zasahovat do aktuálního veřejného dění, necítí příležitost uplatnit svůj vliv a změnit stav věcí. Proto jsou stále vyhledávanější nástroje přímé demokracie, které občanům zajistí příležitost aktivněji se zapojit do veřejně-politického procesu a ovlivňovat jej. Občané mají nezadatelné právo ovlivňovat rozhodování o veřejných záležitostech, například formou petice, místního referenda či účasti ve správním řízení. (<http://sophispol.webnode.cz/prima-demokracie-jako-platforma/>)

názorů a řešení na vylepšení stávající situace a především pro hledání politické alternativy. Jejich volání po vyšší odpovědnosti a důvěryhodnosti politické reprezentace navrácí model přímé demokracie, nebo alespoň její elementy do zastupitelské demokracie. Tato sociální transformace se zrodila také z trendu přejímání tradiční role a funkce politických stran zájmovými uskupeními a sociálními hnutími, které pomáhají občanům lépe se mobilizovat a artikulovat své zájmy. Občanská participace vstupuje do demokratického procesu, který se tak neomezuje pouze na účast občanů při volbách, která se významně rok od roku stále snižuje. (Dalton, Welton, 2013: 40)

Jak lze tedy termín přímé demokracie vymežit? Na rozdíl od zastupitelské demokracie jsou to přímo občané, kteří tvoří rozhodnutí bezprostředně, aniž by vkládali svoji důvěru a svěřenou moc zvoleným zástupcům. Čistá přímá demokracie je v Evropě nejvíce rozvinutá ve Švýcarsku, kde se konají všeobecná referenda k příležitosti schvalování navržených zákonů. V ostatních demokraciích jsou více či méně užívány metody přímé demokracie a záleží na politické libovůli, do jaké míry bude umožněna občanská participace. Legitimita, čili oprávnění vládnout, zvolené reprezentace je zaručována její odpovědností občanům, kteří buď mohou sami zasahovat do veřejné politiky v případě jejich nespokojenosti či v období voleb změnit své volební preference a vhodit lístek pro jiného kandidáta/ku případně stranu.

Výhody přímé demokracie jsou zmíněné dále v tomto odstavci. Přímá demokracie umožňuje občanům nastavit agendu, tedy vnést do diskusí ta témata, která jsou reprezentací ignorována či záměrně opomíjená. Dále jsou z anonymních politických stran vyčleňováni konkrétní zastupitelé, kteří jsou odpovědni občanům – politika se tím pádem více personifikuje a je čitelnější, kdo přesně stojí za rozhodnutími a kdo by případně nesl následky za špatně učiněná rozhodnutí. Navíc při aktivizaci občanů se celá komunita začleňuje do veřejného dění, čímž se zlepšuje legislativní proces a daná komunita je spokojenější s životem v ní. Celkově se principy přímé demokracie zasazují o vyšší spokojenost občanů a jejich akceptaci nastaveného politického režimu, čímž se může zvyšovat i volební účast občanů v případech, kdy se referenda konají ve stejné době. (Dalton, 2013: 44) Jako nevýhody přímé demokracie je možno zmínit vyšší nákladovost a

časovou náročnost, silící vliv médií a vlády na rozhodování občanů či významnější politickou aktivitu pouze zlomku lidí.⁴

V případě přímé demokracie hovoříme také o participativní demokracii, která označuje trend začleňování občanů do veřejných záležitostí prostřednictvím jejich účasti na veřejně-politickém procesu. Deliberace představuje diskusi, která slouží politikům a občanům k výměně názorů, tvorbě nápadů a k utváření konsensu. Zdrojem legitimacy politického rozhodování a konání je spontánně utvářené veřejné mínění, jehož prostředkem je právě komunikace a dialog vedený v oblasti veřejných záležitostí. Tento model nepojednává pouze o názorech většinové společnosti, nýbrž ovlivňovat veřejné mínění mají příležitost i menšiny prostřednictvím vzájemné komunikace mezi politickou reprezentací a občany s cílem společně řešit problémy v dané komunitě a nalézt vhodné řešení, které je postaveno na kompromisu mezi zúčastněnými.

⁴ Zdroj: Direct democracy. In: *Direct democracy* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://direct-democracy.co.uk/>

3. OBČANSKÁ PARTICIPACE V DEMOKRATICKÝCH SPOLEČNOSTECH

K politickému chování občanů a jejich participaci v politice můžeme přistupovat z několika různých úhlů. Je možné zaměřit se na politické hodnoty občanů, jejich volební chování, politickou kulturu ve společnosti a s tím související politickou socializaci jednotlivců a neméně také angažovanost lidí v občanské společnosti. (Vráblíková, 2008: 367). Tento výčet není absolutní. Při výzkumu politické participace je nutné brát v potaz, že tento koncept se neustále vyvíjí, diverzifikuje a expanduje v tom smyslu, že na tradičně pojímané aktivity politické participace nelze nahlížet stejnou lupou jako na dané a neměnné. Na tomto místě bych ráda rozvedla tři atributy, které se podílejí na adaptaci politických aktivit občanů ve společnosti. Především dochází k proměně směřování politických aktivit k různým aktérům veřejné sféry, ke změně prostoru, ve kterém občané vyvíjejí politické aktivity, a transformaci cílů, které mají být dosažené prostřednictvím politické akce. Tyto tři atributy rozvedla ve své práci Kateřina Vráblíková (2008, 370 – 372), která kriticky navázala na tradiční definici politické participace vypracovanou Sidneyem Verbou a kol.

S ohledem na neustálý sociální pokrok a globální projevy ve společnosti míří aktivity občanů nejen na národní vládnoucí garnituru (na úroveň centrální vlády), jak předpokládal Verba, ale příjemci občanských akcí se rozšiřují od zdola, tedy blíže k občanům (na úroveň místních samospráv), a navíc v souvislosti s globalizací se dalšími aktéry stávají i nadnárodní subjekty (například se političtí aktivisté mohou zorganizovat a demonstrovat proti zasedání Mezinárodního měnového fondu, přičemž tato organizace přesahuje národní hranice státu, ze kterého pocházejí demonstrující aktivisté). Občané navíc vytváří a inovují politické prostředky, které mohou efektivně využívat v „politickém boji“, neboť cítí, že volit svoji reprezentaci nestačí. S rozšířením sítě aktérů souvisí také proměna prostoru v ohledu na politickou participaci. Aktivisté vlivem globalizace a rozvoje nových komunikačních technologií mají otevřené dveře k rozptýlení svých politických činností. Je tedy zcela zjevné, že například díky internetu mají čeští občané možnost připojit se k hnutí *Fair Trade*, a bojovat tak za zlepšení životních podmínek

plantážníků v Ghaně, nebo ještě snadněji, zkontaktovat prostřednictvím e-mailu politika v nejvyšší politice či podepsat internetovou petici. Zkoumání politické participace je dále navíc zapotřebí rozšířit i na taková témata, jaká byla dříve brána jako nepolitická. Průnik politických zásahů i do soukromé oblasti se stal předmětem politické zaangažovanosti občanů, s čímž Sidney Verba ve své definici politické participace ze sedmdesátých let nepočítal. Tudíž přeměna cílů a obsahů politické aktivity se razantně změnila, přesněji řečeno se rozmnožily (Vráblíková, 2008, 370 – 372). Jak je vidět, tradiční definice politické participace Sidneyho Verby musí projít určitou adaptací, která reaguje na modernizaci celé společnosti. Proto byla navržena lépe vypovídající definice, která odpovídá na současnou transformaci: politická participace je aktivita občana, jehož snahou je ovlivnit politické výstupy, které je možné chápat jako distribuci sociálních statků a norem. (Vráblíková, 2008: 381)

Teorell (2006) popisuje participaci občanů v politickém procesu ve třech možných rovinách. Pod snahou občanů ovlivňovat politiku je rozuměno buď působení na volbu státních zaměstnanců, nebo přímo na rozhodování tohoto personálu. V tomto případě se tedy jedná o účast ve volbách, jednak prostřednictvím vlastní volby konkrétního politického subjektu nebo prostřednictvím aktivity v průběhu kampaně. V této úrovni mají tedy občané možnost vyjádřit své preference, přičemž předpokládají, že tímto vyjádření stoupne odpovědnost⁵ politického systému vůči nim a dle jejich přání. Teorell toto schéma označil termínem *'responsive model of democracy'*. Je však zapotřebí podotknout, že občan na této úrovni přímo nedeterminuje výsledky politického rozhodování. V druhé vyšší úrovni mají občané možnost přímo participovat v procesu rozhodování o veřejných politických záležitostech, a to tak, že se stanou politickými aktéry, tudíž se mohou sami přímo podílet na utváření podoby veřejných politik; tento proces nazývaný *'participatory model of democracy'* tedy nepojednává o delegování pravomocí vybranému reprezentativnímu představiteli. Posledním participačním principem, kterým se zabývá Teorell, je participace na bázi politické diskuse, odborným termínem se tento typ participace nazývá *deliberativní model demokracie ('deliberative model of democracy')*. Model tohoto rázu představuje myšlenku o propojení individuálních zájmů se zájmy

⁵ Z anglického slova *responsiveness*., tj. schopnost reagovat na potřeby, preference a přání občanů.

kolektivními během deliberace⁶, jednodušeji řečeno během politické diskuse mezi zúčastněnými. (Teorell, 2006, 788 – 791)

Offe ve své studii tvrdí, že na většinu záležitostí si většina lidí neutváří názor a politickou preferenci do té doby, dokud nejsou vyzváni se těmito otázkami zabývat. Příkladem může být dotazníkové šetření zkoumající takovou problematiku, o které panuje mínění, že každý na ni musí mít nějaký názor, či se určité téma stane předmětem diskuse či dialogu, v rámci kterého se stávají názory a preference sociálními konstrukty, které mohou být utvářeny rozmanitými způsoby. Státní záruky demokracie jako svoboda projevu, necenzurovaná média, právo shromažďování a sdružování či právo na základní vzdělání fungují jako možnosti a příležitosti pro formování názorů a preferencí, které vznikají také v neformálním prostoru (v rodině, pracovním prostředí, komunitě, dobrovolných organizací, spolků aj). (Offe, 2011: 459 – 460)

Nezbytnou součástí silné demokracie je tak instituce veřejné diskuse, díky které občané participují na autonomním zákonodárství a dosahují snadněji společného konsenzu. (Strnadová, 2008: 84 a 88) Významnou roli tak představuje v demokraticky nastavených společnostech posun směrem k deliberaci. Hlavním představitelem deliberativního proudu je německý myslitel Jürgen Habermas, který považoval spontánně vznikající veřejné mínění za zdroj legitimacy v demokratických společnostech. Nástrojem deliberativní demokracie je tak komunikace ve veřejné sféře, prostřednictvím které její účastníci usilují o dosažení konsenzu. Deliberace proto umožňuje menšinám ovlivňovat veřejný prostor, měnit většinové postoje, a celkově tak ovlivňovat veřejné mínění. Tato koncepce obsahuje vzájemnou politickou komunikaci mezi všemi zainteresovanými skupinami s cílem společného nalezení a řešení místních problémů, a to cestou kompromisů. S principem deliberativní demokracie souvisí také pojem dobré vládnutí, kdy lokální demokracie je

⁶ James S. Fishkin vnímá deliberaci respektive deliberativní demokracii jako alternativní formu řešení problematických a sporných situací. Konzultace vedené s občany mohou vyústit ke snadnějšímu dosažení shody v řešení sporů. Ve své práci autor rozpracovává deliberativní průzkum veřejného mínění (*deliberative polling*), který se uskutečňuje na principu náhodného výběru účastníků diskusí, které jsou vedené zkušenými moderátory. Na otázky vybraných účastníků odpovídají experti a politici; celkově je dbáno o vzájemné naslouchání si a o rovnost mezi zúčastněnými. Po sadě společných sezení a diskusí z mnoha výstupů vplynuly značné změny v názorech občanů (toto zjištění se opírá o komparaci dotazníků před diskusemi a po nich). (Fishkin, 2011: 611 a 615 – 616)

rozvinutá do takové úrovně, že se občané sami zapojují do veřejné správy, čímž je komunikační kanál zcela otevřen, a že obecně vzato existuje soběstačná komunita. Takovýto rozhodovací proces, ve kterém je zabudovaný prvek deliberace, dosahuje vysokého stupně legitimacy. Navíc samotní participující občané cítí odpovědnost za rozvoj komunity, ve které žijí. Dalo by se říci, že lokální demokracie je tak přímo ztotožňována s participativní demokracií. (Čmejrek, Bubeníček, Čopík, 2010: 13 – 14)

Silná demokracie se uskutečňuje v prvotní fázi na lokální čili komunitní úrovni, neboť k ní mají občané nejbližší. S lokálním prostorem je demokracie chápána ve dvou rovinách – jednak jako instituce lokální vlády, která zastupuje občany dané lokality (starosta, obecní rada, obecní zastupitelstvo a jiné obecní orgány), a pak rovina zahrnující samotnou organizaci a aktivity místních občanů. Z toho vyplývá, že ve správně fungující demokracii na lokální úrovni je posílen vzájemný a úzký vztah mezi místní vládnoucí složkou a občanskou společností, díky čemuž dochází ke snadné identifikaci a následnému efektivnímu řešení místních problémů. (Čmejrek, Bubeníček, Čopík, 2010: 11 – 12)

Rozhodovací proces zahrnující občany v určité lokalitě může efektivně fungovat za předpokladu, že obyvatelé jsou politicky socializováni (to znamená, že výborně znají prostředí, o kterém se rozhodují, stejně tak i problémy vyskytující se v dané lokalitě). Díky této politické socializaci občané participují na rozhodování o veřejných záležitostech, čímž se uzavírá propast mezi politickou elitou a místními občany. (Čmejrek, Bubeníček, Čopík, 2010: 12)

Jak bylo uvedeno dříve, občanská participace bezesporu přispívá ke zlepšování a zefektivňování politických procesů uvnitř demokratických společností. Jednak zaangažování občané cítí určitou míru odpovědnosti za veřejné záležitosti, přispívají k sociální solidaritě uvnitř určité komunity, učí se naslouchat jiným a přijímat rozmanité názory, ale také přispívají ke zvyšování legitimacy rozhodování. (Michels, Graaf, 2010: 477)

Jaké jsou tedy funkce občanské participace v demokratických společnostech? Jedná se o vzdělávací funkci, díky které občané zlepšují své občanské schopnosti a ctnosti, aby byli kompetentní v rozhodovacích procesech. Integrační funkce slouží k uvědomění sounáležitosti občanů s konkrétní komunitou, přičemž vnímají vlastní zodpovědnost za rozhodování o veřejných záležitostech. Třetí funkce spočívá v legitimitě rozhodování, které se uskutečňuje prostřednictvím aktivní participace občanů. Občanská síť vytvořená

participačním modelem vytváří z občanů kompetentní osoby, které jsou vzdělávány občanským ctnostem (aktivní participace ve veřejném životě, spolehlivost a reciprocita) a vedeny směrem k občanskosti (debaty o veřejných věcech, přednesy na veřejnosti, vedení shromáždění) v dobrovolných spolcích a sdruženích. (Michels, Graaf, 2010: 480) Občanská společnost pak vytváří z lidí aktivní a komunikativní občany, kteří sounáleží s danou komunitou.

3.1. AKTIVNÍ OBČANSKÁ SPOLEČNOST A SOCIÁLNÍ KAPITÁL

Aristotelovské pojetí nejlepšího společenského uspořádání nejlépe odráží antická polis, ve které veškeré rozhodování o záležitostech veřejného a politického charakteru probíhá přímo občany, kteří tvoří politicky aktivní veřejnost. Tato veřejnost však byla vymezována v tehdejší době pouze na svobodné občany mužského pohlaví. V antické polis je vykonávána vláda přímo občany prostřednictvím konání pravidelných shromáždění, čímž dochází k legitimitě rozhodování. Zájmem každého občana je jednat odpovědně a být aktivní součástí společenství. Tato doba však neznala pojem soukromí, který přichází s rozkvětem liberalismu a s příchodem individualistických hodnot. (Strnadová, 2008: 41 – 42) Jakou podobu má však toto idealistické pojetí antické polis (implicitní občanské společnosti) v dnešní době?

Mnoho myslitelů od dob Aristotelových po současnost se věnovalo analýze občanské společnosti a její koncepci. Významnou osobností 19. století pro demokratické smýšlení a občanskou společnost je francouzský sociolog a politický historik Alexis de Tocqueville. Význam spatřuje v chápání hodnot rovnosti a svobody pro společnost a v jejím uspořádání. Občané, kteří se přiklánějí spíše k rovnosti, se nechají ovládat státem a jeho zásahy, které slouží k nastolení rovného postavení všech jedinců. Státu je tak ponecháno vládnutí, sami občané se na své zastupitele spoléhají, upadají do pasivity a

nezajímají se o věci veřejné. Alexis de Tocqueville vnímá aktivní občanskou společnost, která je postavená na principu svobody, jako protiváha k despotickým vládám a státním zásahům do společnosti. V takovéto společnosti se svobodní občané sdružují a aktivně participují ve sféře veřejné diskuse, která slouží jako prostředek k zachování svobod každého jedince. (Strnadová, 2008: 51 – 52) Diskutované kompetence státu a občanské společnosti mají působit jako vyrovnávače třecích ploch u každé sféry zvláště. Pravomoci státu by měly být dle A. de Tocquevilla limitované, avšak svévolná sféra občanských asociací může být ohrožena sociálním bojem, proto by měly také vládní instituce disponovat nástroji sloužící k intervencím samoregulující se občanské společnosti. Hrozbou pro celou společnost se může stát pomyslný boj mezi organizacemi o zdroje a o úspěšnější plnění svého poslání. Jestliže organizace občanské společnosti neberou v potaz veřejné blaho a prospěšnost, vstupuje tak do arény vláda, jejímž úkolem je omezit svobodu občanským asociacím za účelem udržení sociálního pořádku, respektování práv a svobod jiných a nastolení sociální spravedlnosti. (Woldring, 1998: 363 a 367)

Nezávislost občanské společnosti na státu ve většině případů tak zaručuje demokracii ve společnosti. Tento princip je zachovávan i v současných moderních reprezentativních demokraciích, ve kterých funguje občanská společnost jako systém aktivity jedinců, samosprávy celé společnosti, jako ochrana před neúměrnými zásahy ze strany státu a jako způsob kontroly státu a jeho vykonávání moci. (Strnadová, 2008: 52) Legitimitu vládního aparátu tak zajišťuje aktivní občanská společnost, která vzkvétá díky schopnosti každého člověka účastnit se na dění ve společnosti, zapojovat se do zájmových skupin a sdružovat se s ostatními a také svobodně prosazovat své názory a myšlenky na rozhodování o veřejných záležitostech. Svobodné vyjadřování názorů a prosazování dílčích zájmů je pevně svázáno se svobodou tisku a projevu, která je garantována demokratickým státem. (Strnadová, 2008: 112 – 113) Sféra občanské společnosti mimo jiné napomáhá lidem získávat tzv. občanské dovednosti, díky kterým jsou občané schopni organizovat setkávání, psát formální dokumenty či jednat s úředníky, což jim ve výsledku umožní snadnější zapojení do rozhodování o veřejných záležitostech. Občanská společnost tak představuje jakousi „školu demokracie“, která připravuje občany na politickou participaci. (Vráblíková, 2008: 378)

Vlivná teorie Roberta Putnama vysvětluje vznik a rozvoj aktivní občanské společnosti a v souvislosti s tím i zvýšenou politickou participací na základě sociálního kapitálu. Na občanské organizace a asociace je nahlíženo skrze tento fenomén idealisticky jako na neformálně utvářené sítě, které jsou společensky prospěšné. (Strnadová, 2008: 246) Robert D. Putnam, americký politolog, se proslavil svojí teorií sociálního kapitálu aplikovanou na americké prostředí. Při studiu demokracie ve společnosti kladl velký důraz na úlohu občanské společnosti stejně tak, jako na toto téma nahlížel výše zmíněný Alexis de Tocqueville. Sociální vazby uvnitř každé skupiny hrají důležitou roli v utváření sítí a získávání kontaktů, které jsou klíčové pro naplňování různorodých potřeb a přání (hledání práce, shánění lístků na představení a další). Koncept sociálního kapitálu napomáhá porozumět lidské koordinaci a kooperaci s cílem dosažení vzájemných benefitů. Je zvýšená obecná reciprocita a spolupráce mezi jednotlivými členy společnosti, kteří si prohlubují pojetí své osoby v dané komunitě. (Putnam, 1995) Sociální kapitál může mít podobu sociálních sítí, norem či sociální důvěry dle Putnama. Tyto tři atributy pak mohou zvyšovat efektivitu fungování společnosti na základě utváření spontánní spolupráce. Tato spolupráce je založena na vzájemné důvěře jednotlivců, čímž jsou překonána dilemata kolektivní akce. Sociální kapitál složený ze sociálních sítí, které napomáhají plné informovanosti, důvěry, ze které těží všichni zúčastnění, a norem, které zaručí mezilidskou solidaritu a reciprocitu, umožňuje společnosti a jednotlivcům fungovat účinněji. (Putnam, 1993: 167 a 169)

3.2. NÁSTROJE OBČANSKÉ PARTICIPACE

Princip demokracie staví na předpokladu existence občanských nástrojů, díky kterým občané mají možnost podílet se na správě společnosti. Petr Vančura rozeznává celkem pět základních občanských nástrojů, které jsou používány v demokraticky zřízených společnostech: občanská aktivita a organizace, vzdělání o demokracii, plná

dostupnost informací o činnosti veřejné správy všem občanům, veřejná debata a občanská kontrola. (Vančura, 2012: 48) Tyto vyjmenované občanské nástroje nabývají charakteru komunikace, prostřednictvím které probíhá veřejná domluva o věcech, o kterých se ve společnosti rozhoduje. Nejvýznamnějšími nástroji pak v tomto ohledu jsou veřejná debata a otevřený tok informací, přičemž jejich zavedení není zcela jednoduché. Je to dlouhodobý proces, při kterém je zapotřebí dbát na neustálé zkvalitňování všech relevantních aspektů. (Vančura, 2012: 89 – 92) Deliberace s občany (konzultování veřejných činitelů s občany o veřejných politikách) může být vnímána jako legitimní cesta pro řešení společenských problémů, nicméně je zřejmé, že ne všichni jsou zahrnuti do reprezentativního konzultativního tělesa. Povětšinou se jedná o jedince, kteří svůj zájem participovat opírají o angažovanost v zájmovém uskupení, jehož jsou členy. (Fishkin, 2011: 612)

Politická participace občanů je běžně spojována s účastí voličů na volbách. Tímto však není tento pojem zcela obsáhnut. V souvislosti s volbami je také nad rámec zahrnuta účast na volební kampani, mimo volební období se dále hovoří o jiných politických a občanských aktivitách jako například kontaktování poslance nebo řešení lokálních problémů v určité komunitě. Koncept politické participace je značně obsáhlý a zahrnuje tak mnoho dalších klíčových aktivit jako podepisování petic, účast na demonstracích, členství a podpora organizací občanské společnosti či „pouhá“ diskuse o politice, ale lze zde také zmínit mimo aktivity také postoje a hodnoty, které člověk zaujímá a vyznává v rámci politického prostředí (Vráblíková, 2008, 368 – 370). Čmejrek, Bubeníček a Čopík ve své publikaci (2010) zpřehledňují aktivní participaci občanů na rozhodování o politických procesech v konkrétní lokalitě a vymezují ji do tří kategorií. První oblast se týká účasti ve volbách, druhá rovina představuje další formy politické participace obyvatel (členství v politických stranách, komunikace s politickými představiteli, účast na diskusních fórech rozebírající politické dění aj., účast na zasedání zastupitelstva obce) a třetí sféra je spojena se zapojováním občanů do veřejného života konkrétní komunity (občanské iniciativy, vytváření různých forem veřejného mínění, protesty a petice). (Čmejrek, Bubeníček, Čopík, 2010: 77)

V tomto odstavci uvedené tři nástroje přímé demokracie na lokální úrovni jsou využívány nejčastěji ve Spojených státech amerických (Smith, 2007: 12): místní iniciativy, místní referenda a odvolání. První způsob participace umožňuje občanům prosadit

konkrétní obecní zákony bez zapojení volených zástupců a to tak, že občané shánějí podpisy, které se předají sekretáři města, který ověří jejich správnost. V případě místního referenda občané schvalují či neschvalují již existující vyhlášku; referendum je iniciováno buď navrhovatelem, který sbírá podpisy spoluobčanů, či místním zastupitelstvem. Poslední zmíněný prostředek slouží občanům k odvolání voleného úředníka z úřadu prostřednictvím shromáždění podpisů. Evropské země právně nerozlišují iniciativy a referenda. Zajímavé je, že rozhodnutí vzešlé z referenda ve většině zemí západní Evropy není závazné pro místní samosprávy, zatímco ve východní Evropě je výsledek místního referenda závazný při hlasovací účasti vyšší jak 50 procent. Obecně platí, že v Evropě (mimo Švýcarsko) je zapotřebí vysoká hlasovací účast pro uznání výsledku místního referenda. V Americe probíhá i několik referend najednou, prostřednictvím kterých se rozhoduje o místních záležitostech, evropský občan se setkává s diametrálně něčím odlišným – vzhledem k nastavenému požadavku vysoké účasti se vyselektují méně důležité politické záležitosti, o kterých by měli voliči hlasovat. (Smith, 2007: 12)

Participační rozpočtování představuje pro veřejnost poměrně neznámou příležitost zasahování do rozhodování o veřejných financích (o rozpočtu obce). Občané se tak mohou podílet na tvorbě rozpočtu, která zásadním způsobem ovlivňuje život v obci, a rozhodovat tak o výši přidělených prostředků na tu či onu oblast. Podoba alokování financí se odvíjí od vnímání priorit pro řešení problémů v dané komunitě. Jistou překážku k účasti na rozpočtování může značit nedostatek znalostí a informací, které jsou vyžadovány pro orientaci v tak komplexním a technicky náročném procesu, proto se od místní samosprávy očekává snaha o zapojování občanů s předchozím poskytnutím informací. Jestli se tak neděje a lokální vláda musí vlivem státní nastavené politiky šetřit a přesměrovat priority, občané nemusí porozumět škrtům, snížení peněz v určité oblasti, zdanění či zvýšení poplatků, což může vyvolat nespokojenost občanů s implementovanou politikou na lokální úrovni. (Zhang, Liao, 2011: 281 – 282) V participačním rozpočtování je zahrnuto množství nástrojů, prostřednictvím kterých mají občané možnost účastnit se procesů tvorby a implementace rozpočtů: veřejná slyšení, dotazování občanů, poradní orgány, fóra, workshopy, shromáždění, deliberace či informování skrze zveřejňování dokumentů týkající se obecních rozpočtů na internetu a na dalších komunikačních kanálech. (Zhang, Liao, 2011: 283)

3.3. MOTIVY OBČANŮ K POLITICKÉ PARTICIPACI

Jan Teorell hovoří o zdrojích a o motivech jako o faktorech determinujících míru participace u konkrétního jedince. (2006: 798) Základní otázkou tedy je, kdo přesně se zapojuje, co ho/ji k tomu vede a jakým způsobem se angažuje. Obsáhnuta může být velká šíře obyvatelstva, kterého se daná problematika týká vzdáleně. Nebo mohou být zahrnuti jen ti, kteří jsou diskutovanými tématy zasaženi a kterých se bezprostředně týkají. Případně se účastní veřejného života ti, kteří vyjadřují velký zájem o projednávanou problematiku a jsou ochotni investovat čas a energii do vlastní participace, ale i angažovanosti ostatních (jedná se například o sousedské spolky, školní spolky, komunitní rady atd.). Občané se zapojují do procesů veřejných politik v různých podobách. Mohou se setkání účastnit jako pouzí pozorovatelé a posluchači, kterým jsou poskytovány informace. Případně občas mohou vyjádřit své preference ostatním posluchačům a politikům tím, že budou hlasovat pro konkrétní navrhované řešení. Další možností je položit otázky týkající se vzneseného tématu, případně vyjádřit své stanovisko. Rozvinutější podobu participace představuje forma menšího setkání, na kterém občané získávají detailnější informace o předkládaném problému, vytváří si vlastní stanovisko na základě různých expertních vstupů s tím, že na konci diskuse (deliberace) možná změní i své původní preference po získání lepšího vhledu do probíraných záležitostí. (Fung, 2006: 68)

Vysledovat motivace občanů vedoucí k jejich začleňování do politických věcí je velmi komplexní a náročný úkol. Občanům je v určité míře umožněno účastnit se plánovacích a rozhodovacích procesů obce – mohou získávat informace o palčivých otázkách města, mohou konzultovat náročnější témata s odborníky, politiky a spoluobčany, mohou zasahovat do procesů plánování a rozhodování a měnit výstupy, mohou získávat spojení se stejně smýšlejícími občany a partnery pro protlačení vlastních zájmů, mohou delegovat moc vybraným zástupcům a v neposlední řadě kontrolovat průběh tvorby politik, které je ovlivňují nejvíce na místě, ve kterém žijí. (Fung, 2006: 67) Z teoretického hlediska ve spojitosti s psychologickým termínem motivace je teorie racionální volby⁷

⁷ Teorie racionální volby je ekonomickým přístupem, který je využíván při analýze sociálních jevů ve společnosti. Tento přístup popisuje člověka jako jednotlivce, který není motivován pouze

hojně diskutovaným přístupem, avšak její praktické využití je mizivé, neboť neposkytuje precizní analytický rámec ve studiu individuální politické participace. Naopak se hojně využívají antropologické, sociologické a psychologické přístupy. Výzkum politické participaci se může odehrávat ve třech rovinách nebo úrovních – do *micro* úrovně spadají individuální charakteristiky, do *meso* úrovně sociální sítě a do *makro* úrovně tzv. národní proměnné. Ve spojitosti s prvním typem úrovně lze rozdělit tuto rovinu na dvě podmnožiny, přičemž do první patří individuální zdroje, jako jsou sociálně demografické charakteristiky⁸, a do druhé skupiny pak náleží hodnoty, postoje a motivy konkrétního jedince (roli zde tedy hraje subjektivní vnímání politiky daného člověka). Druhá kategorie na úrovni *meso* analyzuje politickou participaci z perspektivy občanské společnosti, ve které jsou rozvinuté sociální sítě a vztahy mezi jedinci. Díky začlenění a aktivitě jednotlivců v občanské společnosti⁹ dochází k angažovanosti těchto jedinců také v politických záležitostech. Třetí *makro* úroveň nahlíží na problematiku politické participace skrze národní proměnné, jako je například role státu, který vytváří institucionální rámec pro volební účast a další práva občanů. (Vráblíková, 2008, 373 –

vlastními zájmy, materiálními zisky a sobeckostí, nýbrž poukazuje na důležitost individuálních preferencí a hodnot při analýze chování jedinců, přičemž tyto jedinci racionálně usilují o maximalizaci blahobytu a toto úsilí je konsistentní v čase. Individuální aktivity jsou ovlivňovány příjmem, časem, nedokonalou pamětí, schopností kalkulace, dalšími omezujícími zdroji a otevřenými příležitostmi ve společnosti. Tyto příležitosti jsou významně determinovány soukromými a kolektivními aktivitami jiných jedinců a organizací. (Becker, 1993)

⁸ Mezi socio-demografické znaky se řadí proměnné jako věk, pohlaví, rodinný stav, počet dětí, sourozenci, rodiče, národnost, nejvyšší dosažené vzdělání, typ zaměstnání, příjem, soužití a další. Kateřina Vráblíková (2008) ve své studii zmiňuje rozdílnosti v politické aktivitě občanů, která je závislá právě na sociálně-ekonomických proměnných a sociální nerovnosti. Obecně více participují lidé s vyšším sociálním statutem, s vyšším vzděláním, s vyšším příjmem, dále lidé středního věku a mužského pohlaví. Nutno podotknout, že v západních zemích se vliv některých sociálně-demografických atributů v otázce účasti na politice vytrácí. (367)

⁹ Pojem občanská společnost může vzbuzovat svojí vágností určité nesnáze a zmatení při uchopování tohoto konceptu. Občanská společnost v sobě zahrnuje mnoho dílčích konceptů (jako spravedlnost, pluralita, partikularismus, svoboda, sdružování, dobrovolnictví, občanství, které využívají teoretici sociálních věd ve svých definicích, kterých je opravdu velké množství a které se ve většině případů překrývají. Avšak velká většina analytiků se shodne na tom, že moderní občanská společnost sestává z institucí, organizací a jednotlivců, přičemž se tyto tři složky nacházejí mezi rodinou, státem a trhem. Navíc při ujasňování tohoto konceptu je zapotřebí položit důraz na dobrovolné sdružování lidí za účelem zlepšení běžných podmínek pro život ve společnosti (Anheier, 2005: 56).

375) Jak ukázal průzkum Kateřiny Vráblíkové, motivace vyvěrající ze zájmu občanů o politiku a s dosaženým vzděláním se ukázala jako nejdůležitější faktor vysvětlující zvýšenou politickou participaci spolu s rozvinutým sociálním kapitálem, který je rozvíjený členstvím v organizacích občanské společnosti (toto souvisí se sociálními sítěmi). (Vráblíková, 2009: 885)

Aby fungování demokracie bylo shledáno legitimním, je nutno zabezpečit všem bez rozdílu univerzální politická práva. Všem by měla být zaručena možnost zapojit se do politického procesu s tím, že každý má právo svobodně se rozhodnout, zdali bude participovat či nikoliv. Sociolog Thomas Humphrey Marshall však podotýká, že zajištění rovných politických práv je nedostačující pro hodnotně vypovídající demokratickou společnost. Dle něj je zapotřebí dosáhnout efektivního občanství, v rámci kterého sociální práva (právo na zajištění alespoň minimálního životního standardu znevýhodněným osobám) tvoří základnu pro realizaci práv občanských a politických. V tomto smyslu každý člověk se napřed musí naučit základním schopnostem jako umět číst, psát a mluvit, poté se může zapojit do veřejných diskusí, podepisovat petice či si může vytvořit úsudek na strategický plán obce. Politická práva nabývala na důležitosti v období politické emancipace, která v Evropě probíhala v 19. století a první polovině 20. století, kdy občané získávali politické občanství, které umožnilo občanům demokratickou účast ve volbách (právo volit a být volen za splnění zákonem stanovených podmínek), dále bylo umožněno zapojení občanů do politického procesu a rozhodování o veřejných záležitostech formou sdružování či jiných politických nástrojů participace. (Vráblíková, 2008: 376 a Skovajsa, rok neznámý: 2) V souvislosti s občanskou a politickou angažovaností se hovoří o takzvané „škole demokracie“, která učí občany dovednostem užitečným právě pro participaci, která se tím pádem zvyšuje a díky které jsou produkované specifické hodnoty a postoje, mezi které se může řadit například zájem o politiku a politické dění, který je nutný pro zájem participovat (bez znalosti a zájmu o věci veřejné je participace občana značně omezena). Na základě tohoto je člověk schopný utvořit si vlastní mínění a zhodnotit konkrétní politiku, se kterou je buď spokojený či nespokojený, a konkrétního politika, jemuž vyjevuje svoji důvěru či nedůvěru. Vlivem těchto mechanismů dochází k potvrzování legitimacy demokratického režimu ve společnosti. Lze tedy usoudit dvě možnosti pro motivy participace – občané důvěřující politice budou spíše participovat za účelem udržení statusu quo a na druhé straně občané nespokojení s politikou zvýší svoji

aktivitu za účelem potrestání politiků a nastolení takového stavu, se kterým budou spokojeni. (Vráblíková, 2008: 378)

3.4. DŮVODY VEŘEJNÝCH PŘEDSTAVITELŮ PRO ZAPOJOVÁNÍ OBČANŮ

Občanská participace je mimo další faktory formována na základě struktury obecní správy a politické kultury v daném místě. Politicky zdravé prostředí, ve kterém se politici z různých politických stran respektují navzájem i přes protichůdné zájmy, je pochopitelně přátelštější vůči občanské participaci, která je vnímána za smysluplnou a hodnotnou vzhledem k získání vstupních dat informativního charakteru. (Zhang, Liao, 2011: 288) V malých správních jednotkách se občané mohou zúčastňovat takových politických procesů, které se netýkají důležitých záležitostí, ale spíše marginálních; na druhé straně nejsou politici tak ochotní umožnit občanům vstupovat do rozhodování o zásadních věcech veřejných na lokální úrovni. Zatímco ve větších politických systémech (jako je například agenda jednotlivých ministerstev) se otevírá možnost, aby občan rozhodoval i o významnějších záležitostech, způsoby vedoucí k participaci jsou však značně omezeny a celý demokratický přístup se nese spíše v rovině symbolické. (Dahl, 1994: 28) Zlepšení stávajících podmínek pro participaci občanů umožnilo rozšíření internetu, díky kterému se správa stává pro občany dosažitelnější, přehlednější, transparentnější a umožňuje rychlejší a snadnější komunikaci s úředníky a politiky.

Otázky „*Kdo se vlastně účastní veřejné politiky?*“ či „*Komu je umožněno participovat na věcech veřejných?*“ však z předchozí kapitoly zůstávají neúplně zodpovězenými. V některých případech je možnost participace přístupná všem bez rozdílu, někdy jsou však přizváni pouze vybraní zúčastnění jedinci, kterými mohou být například představitelé zájmových organizací a zastřešujících asociací. (Fung, 2006: 66) Selektce účastníků může probíhat různými způsoby. Buď jsou dveře otevřené všem zájemcům o

účast (v tomto případě však nelze hovořit o reprezentativních příchozích – z průzkumů vzešel fakt, že se častěji účastní ti, kteří jsou majetní, mají lepší vzdělání, sdílejí specifické zájmy či mají silné názory). (Fung, 2006: 67) Komunitní plánování je třeba často organizováno tak, aby do setkání byli zapojováni i ti z nízko příjmových rodin či z minoritních skupin. Nebo jsou přizváni pouze předem vybraní „mluvčí“ občanů, kteří zastávají vyšší funkci ve spolcích a sdruženích, v občanských komisích či v oblastních radách. Dle úředníků správy je zapotřebí, aby se jednalo o občany vzdělané a informované, kteří se chtějí účastnit veřejného života. Tito lidé tedy musí mít čas, zdroje a know-how, aby byli schopni adekvátně rozhodovat o technicky náročnějších tématech, jako je například obecní rozpočet. Úředníci (z menší části volení zastupitelé) zároveň cítí, že je jejich povinností a úkolem poskytovat občanům relevantní informace všemi možnými dostupnými způsoby. Účast občanů je pak pro ně významná především v záležitostech, které se týkají bezprostředně jejich samotných a jejich života na konkrétním území (například zeleň v sousedství, dostupnost městské hromadné dopravy v blízkosti bydliště či bezbariérový přístup do supermarketu). Politici vnímají tedy za důležité to, aby se občané účastnili městských zasedání, zatímco občané se domnívají, že jim není dán tak velký prostor pro uvedení vlastních podnětů a že by měli nějaký výrazný vliv na politický proces tím, že se účastní zasedání. (Berner, Amos, Morse, 2011: 145 – 146)

Preference politiků a úředníků správy značně ovlivňují příležitosti a povahu občanské participace. V každém případě však nemusí být občanská participace veřejnými činiteli podporována a prosazována. Jednak je rozhodování za účasti občanů vzhledem k nákladům dražší nežli rozhodnutí vytvářená úzkou skupinkou „expertů“. Dalším zjevným důvodem, proč se začleňování občanů do politiky může jevit jako náročné, je nutnost přizpůsobit tradiční model vládnutí novým vstupům a praktikám a vytvořit tak zcela novou infrastrukturu, díky které bude umožněno občanům vstupovat do politických procesů. Tím se pro politiky a úředníky může poměrně zvýšit příděl práce a musí být častokrát poskytnuty doplňkové zdroje pro uskutečnění efektivní participace. Navíc manažeři často potřebují speciální školení pro odborné vedení průzkumů, pro zapojování občanů, pro sběr adekvátních dat a jejich analýzu a pro koordinaci informativních deliberací, což se ve výsledku může také prodražít. Dále se zaangažováním občanů zvyšuje veřejná kontrola činnosti zaměstnanců správy, což někteří z řad politiků mohou nést nelibě – na základě pravidelné interakce občanů s členy vládnoucí garnitury se může důvěra bud'

v lepším případě zvýšit či v horším případě snížit, což se záhy projeví na image politiků a následnému znovu ne/zvolení do mandátu. Participace se tak často střetává se specializovanou, rutinní, hierarchickou a neosobní byrokracií (Berner, Amos, Morse, 2011: 136 a Zhang, Liao, 2011: 285) Celkově jsou však participativní mechanismy prospěšné pro komunitu jako takovou, jestliže je zavedena a prováděna dobře s efektem a úspěchem.

Z výzkumu občanské participace Berner, Amos a Morse vyplynulo, že mnozí veřejní činitelé považují počátek občanské participace již při volbách, kdy občané předávají svůj hlas reprezentantům, od kterých očekávají zastupování v jejich zájmu a zájmu celé komunity. Zastupitelé se domnívají, že největší překážkou pro začleňování občanů je střetávání rozmanitých zájmů, které dokážou prosazovat silní vůdci z řad občanů, kteří tak získají spíše finanční prostředky na konkrétní program či projekt nežli neprůbojní spoluobčané, kteří se však také chtějí zapojovat, avšak nemají takové tahy na vlivné politiky. Zvolení úředníci také podporují myšlenku participace občanů s vidinou lepšího sestavení priorit, určení klíčových projektů a navržení nejlepších řešení ušité na míru dané komunitě. (Berner, Amos, Morse, 2011: 142) Pohled zvolených politiků a exekutivních úředníků se liší ve věci občanské participace; úředníci podporují roli občana jako aktivního aktéra ve věcech veřejných, avšak zdůrazňují důležitost potřebného vzdělání pro pochopení projednávané problematiky a schopnosti asertivně prosazovat zájmy celé komunity, nikoliv dílčí skupiny. (Berner, Amos, Morse, 2011: 155) Bylo potvrzeno, že profesionální manažeři, politici a úředníci spíše podporují a prosazují občanskou participaci jako přidanou hodnotu k běžně utvářené politice zastupiteli a především tehdy, jestliže jsou ve spojení s profesionálními sdruženími, které se aktivně věnují začleňování občanů do politiky. (Zhang, Liao, 2011: 287)

Mezi důvody, které zvyšují zájem o občanskou participaci z řad politických představitelů ve funkci, se může řadit například nedostatek znalostí a zdrojů, nekompetentnost, neschopnost posoudit veřejný prospěch či neúspěch při tvorbě partnerství a konsensuálních rozhodnutí. (Fung, 2006: 67) Klady deliberace a vzájemné komunikace, která je obousměrná, patří lepší informovanost všech zúčastněných stran, zlepšení povědomí o argumentech protistrany, zvýšení politické tolerance a ochoty k vytváření kompromisů, zvýšení sociální důvěry a ochoty participovat prostřednictvím volení, hlasování a občanského zapojení, posílení smyslu pro politickou efektivitu a

vytvoření názorové konzistence, růst neformální autority, sociální inkluze účastníků při jejich náhodném výběru (zajištění diverzity zúčastněných a větší názorová rozmanitost deliberativní skupiny, čímž mimo jiné také klesá podezření, že výsledky byly předem určeny zájmovými skupinami a politickými elitami. (Offe, 2011: 464 – 466)

Úroveň participace je tedy vždy odvislá od toho, jak je o ni rozhodováno seshora, tedy politiky a úředníky. Držitelé moci tak určují příležitosti občanů pro jejich angažovanost. Motivy politických představitelů pro zavedení nástrojů občanské participace se často vážou k vidinám zlepšení rozhodovacích prostředků, šetření nákladů, účinnějšímu dosažení cílů, zajištění legitimacy implementovaných politik, zjištění hodnotných informací o konkrétní oblasti, zlepšení sociální koheze a demokratických předností. Odmítání přijetí občanské participace může souviset s neochotou dělení moci a s nákladností zdrojů finančních, časových a znalostních. Významným důvodem pak může být nedostatečná vědomost a informovanost občanů o probíraném tématu, o kterém mají rozhodovat.

4. OBČANSKÁ PARTICIPACE V ČESKÉ REPUBLICĚ A NIZOZEMÍ

Tato kapitola pojednává o rozvoji demokracie, decentralizaci a občanské participaci ve stručnosti v České republice a více pak v Nizozemí. Současné tendence se ubírají tím směrem, který je charakterizován důrazem na otevřenou občanskou společnost, která je podněcována k aktivní činnosti na poli politiky, především pak na místní úrovni. Česká republika je značně znevýhodněná oproti Nizozemí v souvislosti se čtyřicetiletou izolací od západního světa a s komunistickým režimem, který podráždil nohy rozkvětu demokratické společnosti. Nizozemí je zemí, ve které se demokracie rozvíjí soustavně a po delší dobu, s čímž souvisí větší a širší spektrum zkušeností s participativní demokracií. Obě země, i když v nestejném časovém období, se mohly setkat a mohou setkávat s problémy, které se objevují ve vztahu k občanské participaci a k demokratizaci veřejné správy. De Vries pak hovoří o politice utvářené zdola nahoru, která naráží na poslední slovo reprezentativní demokracie, dále o problematice nereprezentativnosti veřejnosti na slyšeních, diskusích a dalších veřejných setkání, na která spíše chodí určitá skupina obyvatel s konkrétními charakteristikami, informovanost široké veřejnosti a dominance technokratů opět naráží na předpoklad dobře fungující participativní demokracie, dále předpoklady, požadavky, zájmy a potřeby obyvatel často mohou být náročné pro zahrnutí do implementované politiky a další zmíněný bod se týká experimentů, které mohou přilákat občany, avšak stojí proti nastavené serióznosti tradiční politiky. (De Vries, 2008: 229) Občané, politici a úředníci vstupují do participačních procesů v různé míře, podobě a z různých důvodů, o kterých již byla v této práci zmínka. Mezi obecné argumenty, které podporují účast občanů v rozhodování o věcech veřejných, patří například zkvalitňování celého politického cyklu, v rámci kterého probíhá výměna informací a názorů vedoucích k efektivnímu řešení místních problémů; mezi další obecný přínos patří dosahování vyššího stupně samosprávy tím, že přímo občané se stávají aktivními hráči v tvorbě politiky, budují nové vazby a vztahy, dochází ke vzájemné interakci a tím se pěstuje občanství, rozvíjí se demokratické hodnoty a vzrůstá legitimita reprezentativní demokracie. (Agora Central Europe, 2006: 12)

4.1. POMĚRY V ČESKÉ REPUBLICE

S pádem direktivního komunistického režimu nastal zlom v možnosti participace občanů v politice, díky čemuž bylo od té chvíle umožněno měnit výstupy politického procesu v nově zřízeném demokratickém státu. V prvních svobodných volbách po roce 1989 byla míra volební účasti vskutku vysoká v porovnání s dnešním alarmujícím stavem (tehdy se v prvních letech svobodného státu pohybovala volební účast nad 95 %). Vzrostl kolektivní aktivismus a mobilizace lidí, která záhy byla vystřídána poklesem míry angažovanosti občanů v politice a občanském životě. Ve spojitosti s více než čtyřicetiletou izolací od západního světa se hovoří o nedostatečně rozvinuté občanské společnosti a o obecné apatii občanů vůči politice a lidem v ní.

Mnoho autorů, kteří se zabývají politickou participací, zatím nenašlo jasnou odpověď na to, proč země střední a východní Evropy, které v minulosti sužoval komunistický režim, jsou na tom v porovnání se zeměmi západní Evropy hůře nejen v ohledu na nízkou politickou participaci a nízký rozvoj občanské společnosti, ale i z hlediska zvýšené míry korupce a zhoršené kvality sociálního kapitálu. Jedním z vysvětlení může být obecný názor na pozůstatek komunismu, který zanechal v lidech vzpomínku na povinnost účastnit se voleb, o jejichž výsledku bylo předem rozhodnuto, či na povinnost pochodovat v průvodech. Občané tak nemohli být v této době korektně občansky a politicky socializováni k dobrovolné participaci, tedy nemohli podstoupit demokratickou školu občanství, která je základem pro zdravou demokratickou společnost a rozvoj občanských ctností. (Vráblíková, 2009: 868) Další možné vysvětlení týkající se nízké politické participace spočívá v razantní politické a ekonomické transformaci, která způsobila odcizení občanů politice a navodila apatii vůči rychle vytvořenému demokratickému systému. Přejít z plánovaného hospodářství na kapitalismus s nově vzniklými negativními externalitami a nevelká zkušenost politických vůdců s demokratickým procesem nevzbudil v lidech solidaritu a důvěru v restrukturalizovaný politický systém. (Vráblíková, 2009: 869) Lidem navíc chyběla předchozí zkušenost s mobilizací, která byla v tehdejší době striktně trestána.

Centrum pro výzkum veřejného mínění provádí řadu výzkumů, které se vztahují k problematice této diplomové práce zasazené do prostředí České republiky. V roce 2014 bylo zjišťováno mínění občanů na možnost ovlivňovat veřejnou sféru a legislativní proces. Přes 50 % občanů se domnívá, že nemá příležitost ovlivnit řešení v obci, ve které žijí. Na tomto místě je potřeba podotknout, že od roku 1997 se mínění občanů změnilo – zlepšení podmínek pro ovlivňování věcí veřejných na lokální úrovni vystoupalo o 14 %. (Marešová, Čadová, 2014) V souvislosti s občanskou aktivitou se přes 70 % občanů vůbec nezapojuje do věcí veřejných formou účasti na politických shromážděních a setkávání s politiky (necelých 20 % toto činí zřídka kdy). S určitou pravidelnější frekvencí se zapojuje okolo 10 % prostřednictvím výše uvedených aktivit a navíc zapojováním se do řešení veřejných problémů. (Nováková, 2014) Další zkoumanou otázkou Centra pro výzkum veřejného mínění související s touto diplomovou prací byla míra účasti občanů na rozhodování ve vybraných oblastech. „Jasná většina dotázaných (85 %) se domnívá, že o místních otázkách by měli rozhodovat přímo občané (43 % rozhodně přímo občané, 42 % spíše přímo občané).“ (Tuček, 2014: 1) Z dalšího výzkumu vyplynula skepse české veřejnosti v ohledu na zájem politiků o mínění obyvatel.

Zajímavé místo v participativní demokracii zaujímá referendum, které je jako jediný nástroj přímé demokracie uzákoněný v České republice. Jedním z důvodů nízkého využívání participativních metod pro začlenění občanů může být právě legislativa v otázce místních referend. Konání místního referenda je podmíněno tím, že jeho vyhlášení musí být usneseno zastupitelstvem obce nebo statutárního města. (§ 8 zákona ze dne 11. prosince 2003 o místním referendu a o změně některých zákonů) Zastupitelstvo tak rozhodne, jestli se vyhlásí či nevyhlásí místní referendum. Ze zákona platí, že rozhodnutí v místním referendu je platné pouze v případě, že se jej účastnilo nejméně 35 procent oprávněných osob zapsaných v seznámech oprávněných osob. Zastupitelstvo se pak musí závazně řídit výsledkem referenda, jestliže pro rozhodnutí hlasovala nadpoloviční většina oprávněných osob, které se účastnily místního referenda, a přinejmenším 25 procent oprávněných osob zapsaných v seznámech oprávněných osob. (zákon ze dne 11. prosince 2003 o místním referendu a o změně některých zákonů) Při takových legislativních regulích platných v České republice je těžké pro občany prosadit to hlasování, se kterým zrovna zastupitelstvo nesouhlasí.

Plzeň je příkladem města, ve kterém se podařilo i přes nelibost některých místních politiků vyhlásit referendum, které proběhlo v roce 2013 a v rámci kterého Plzeňané poprvé rozhodovali o budoucnosti svého města touto formou. Celá záležitost se týkala stavby obchodního centra OC Corso v centru města místo bývalého domu kultury Inwest. Přípravný výbor sbíral během roku 2012 podpisy za účelem vyhlášení místního referenda, zastupitelstvo se však snažilo celou věc okolo referenda smést ze stolu. Referendum nakonec bylo vyhlášeno až Krajským soudem po mnoha komplikacích a přích. Díky celé akci se podařilo zmobilizovat několik desítek dobrovolníků a aktivních občanů, kterým nebyla lhostejná budoucí podoba centrální části města Plzně.¹⁰ Ze svých zkušeností musím podotknout, že v Plzni jsou poměrně dobře rozběhnuty participativní snahy veřejné správy o lepší zapojování občanů do plánování. V oficiálních dokumentech města je zmíněna důležitost zahrnutí obyvatel do politických procesů za účelem dosažení lepší kvality života a spokojenosti. Ve statutu města Plzně je uvedena v článku 18 spolupráce orgánů s celoměstskou působností s občany na přípravě a projednávání pojetí a záměrů budoucího rozvoje Plzně. (Statut města Plzně, 2001: 14) Vypracování Programu rozvoje města Plzně bylo založeno na principu partnerství, tedy jinými slovy program vznikl ve spolupráci všech zúčastněných aktérů – úředníků, politiků, veřejnosti, představitelů významných institucí ve městě a zástupců podnikatelského sektoru a neziskových organizací – kteří utvořili pracovní skupiny a účastnili se společných seminářů, konferencí, workshopů, průzkumů veřejného mínění, řízených diskusí a dalších. (Program rozvoje města Plzně, 2004: 2) V oblasti občanské společnosti a rozvoje demokratických hodnot se prosazuje nejen v Plzeňském kraji Centrum pro komunitní práci. Ze současné činnosti centra lze zmínit organizaci veřejné diskuze k úpravám Lochotínského parku v Plzni. Cílem bylo uspořádat informační kampaň a co nejlépe zajistit účast zainteresované i široké veřejnosti na veřejné diskusi. Během diskuse měli možnost občané vyjádřit se k plánovaným úpravám parku a vznést své dotazy a připomínky.¹¹

Mezi další nestátní neziskové organizace (respektive jejich dílčí projekty), které vyvíjejí činnost v oblasti občanské participace v České republice, je možno zmínit

¹⁰ Zdroj: *Ano pro Plzeň* [online].

¹¹ Zdroj: Proběhla veřejná diskuze k úpravám Lochotínského parku. In: *Centrum pro komunitní práci: Západní Čechy* [online]. 2014.

například Občan v akci, které dbá o zapojování veřejnosti do rozhodování a o komunitní plánování, Agora Central Europe o. p. s., aneb společnost pro demokracii a kulturu, jejímž posláním je zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů na místní úrovni a zlepšování komunikace a spolupráce mezi veřejnými činiteli a občany, dále již zmíněné Centrum pro komunitní práci, které se snaží o navázání spolupráce mezi veřejnou správou a občany, Otevřená společnost o. p. s., která se zasazuje o využívání občanského práva ke svobodnému přístupu k informacím, Nadace Open Society Fund, která rozvíjí otevřenou a aktivní společnost založenou na demokratických principech skrze podporu konkrétních subjektů a projektů či Centrum pro demokratické učení, které podporuje vzdělávání a výchovu k občanství na českých školách. V České republice navíc funguje Národní síť zdravých měst, která sdružuje obce hlásící se k principům dobrého vládnutí, udržitelného rozvoje a občanské participace. Město Litoměřice například řeší místní problémy či rozvojové plány formou pravidelných otevřených setkání místních politiků s občany a pracovních skupin, které jsou složené ze zástupců různých zúčastněných skupin.

4.2. ZAVEDENÁ PRAXE V NIZOZEMÍ

Tato země se vyznačuje poměrně vzácným modelem nemajoritní demokracie, tzv. konsensuální demokracií. V tomto systému je moc dělena mezi několik aktérů – vzniká tak koalice utvářená několika politickými stranami (jedná se tedy o multistranický systém), zástupci občanů jsou voleni prostřednictvím proporčního volebního systému, existuje centrální a decentralizovaná vláda a dva rovnocenné kabinetů. Nizozemí však také vykazuje lehké známky majoritního systému v souvislosti s kompetitivní politizací, která se týká například problematiky etnických minorit a evropské integrace; příklad majoritního modelu představuje mimo jiné Velká Británie. (Hendriks, Michels, 2011: 3 a 8) Od roku 1990 se stávaly nové formy interaktivní tvorby politiky čím dál tím víc populární, proto na základě vykazované spolupráce na různých úrovních vládnutí mezi rozlišnými

zainteresovanými aktéry je řazeno Nizozemí spíše ke konsensuálnímu modelu. Na tomto místě je vhodné podotknout, že díky politice založené na dosahování konsensu čili shody se tato země zařazuje do skupiny stabilních států, které zaznamenávají vyšší volební účast, zvýšenou spokojenost s demokracií, nižší nerovnost, větší důraz na ochranu životního prostředí a přiznávání rovnocenných práv ženám. (McGann, Latner, 2013: 2 a 9) Konsensuální demokratický model se také vyznačuje zvýšenou mírou deliberace, neboť při proporčních volbách vládních představitelů ve většině případů nebude vládnout ta politická strana, aniž by nejednala a nediskutovala s protihráči; pak by totiž nebyl umožněn vznik funkční koalice. (McGann, Latner, 2013: 14)

Druhá světová válka nejen na území Nizozemí přivlekla řadu ekonomických a sociálních problémů, které se projeví ve kvalitě bydlení, míře nezaměstnanosti a kriminality a podobě sociální koheze. Za účelem vyřešení těchto tíživých problémů bylo zapotřebí vytvořit úzkou spolupráci mezi místními politiky, občany a všemi zúčastněnými (*stakeholders*). Proto se na občanskou angažovanost hledí jako na důležitý aspekt procesu analýzy a tvorby veřejné politiky na místní úrovni nejen z toho důvodu, že zvyšuje sociální kohezi, ale i proto, že jsou občané takovými experty, kteří se nejlépe vyznají v prostředí, ve kterém žijí, a mohou tak snadno předat hodnotnou informaci politikům, kteří takový druh informací postrádají. Celkově platí, že zúčastnění aktéři vyjadřují důležitost občanské participace, neboť je získávána místní znalost a roste spokojenost občanů, avšak už se neshodují v tom, jak by měla vypadat a do jaké míry by se občané měli zapojit. (Marissing, 2005: 2) Občanská participace je dle Marissinga strukturována příležitostmi a omezeními. Na jedné straně je organizační schopnost občanů mobilizovat své zdroje k účasti na politice, na druhé straně stojí motivy politiků a zúčastněných aktérů k začleňování občanů do politického procesu. Většinou se občanská participace a její podoba a míra odvíjí od stanovených cílů, kterých chtějí politici dosáhnout, a na základě toho pak umožní občanům participovat v určité míře (například jim dají možnost být u plánování staveb nových obytných domů či jim pouze prezentují výsledky politických jednání a představí jim plánovanou implementaci politiky). Podoba občanské participace se tak může měnit v závislosti na tématu a důležitosti politiky – někdy občané mohou hrát aktivní roli a činit rozhodnutí, někdy naopak informují politiky a poskytují jim své názory, přičemž závěrečné rozhodnutí záleží na politicích. (Marissing, 2005: 3 – 4) Ve spojitosti občanské participace na lokální úrovni v Nizozemí by se dalo říci, že tato země má velké zkušenosti

s rozličnými formami participačního rozhodování. Ačkoliv se předpokládá, že v případě participační demokracie sami občané iniciují například veřejnou debatu, je to většinou místní vládnoucí složka, která je iniciátorem a která vede celý proces veřejného rozhodování. Dlouhá tradice kooperace a participativního modelu v Nizozemí vytvořila z Nizozemců aktivní a občansky uvědomělé obyvatele, kteří jsou zapojováni do rozmanitých projektů týkající se rozvoje obce. (Michels, Graaf, 2010: 480) Nejvýraznější posun v participativní demokracii byl tak zaznamenán především na místní úrovni, na které se nejvíce řeší politika bydlení, rozvoj městských částí a středové části obcí, revitalizace starších čtvrtí a agenda veřejných prací.

Studie Michels a Graaf představila dvě nizozemská města, která používají dvě různé možnosti k začleňování občanů do politiky. Ve městě Eindhoven jsou politická rozhodnutí činěna na základě vládnutí konané ve spolupráci s občany, zatímco v Groningenu je využíváno participativní rozpočtování, v rámci kterého jsou občané a další zúčastnění aktéři účastni při plánování rozpočtů. Občané v obou městech především poskytují informace a nápady výkonným složkám moci (politikům, úředníkům, asociacím aj.), hrají tedy roli konzultantů, nikoliv aktivních účastníků rozhodování. Je nutno podotknout, že obecně je však občanská participace vnímaná za důležitý aspekt tvorby politiky na místní úrovni a pro demokracii jako takovou. (Michels, Graaf, 2010: 485 – 486)

Místní zastupitelstvo v Eindhovenu iniciovalo od roku 2006 necelých čtyřicet interaktivních projektů, v rámci kterých se občané mohli zapojit do tvorby veřejných politik, které se týkaly například zajištění bezpečnosti v konkrétní čtvrti, revitalizací obytných zón či rekonstrukce nákupního centra. Cílem projektů nebylo jen vyřešit místní problémy, ale také zvýšit participaci občanů. Na základě většiny rozhovorů vedených s různými zúčastněnými aktéry vyplynulo, že nejvýznamnějšími představiteli v procesu utváření politiky jsou úředníci, kteří hrají hlavní roli v rozhodování. Úředníci zodpovídají za koordinaci a plánování toho, jaké projekty budou implementovány a jakým způsobem.

V Groningenu mají občané možnost zasahovat do rozhodování o místních rozpočtech, které byly alokovány zastupitelstvem přímo obyvatelům dané lokality a místním organizacím, které formulovaly návrhy na zlepšení životních podmínek. Účelem této alokace bylo umožnění samovlády oblastí, ve kterých sami obyvatelé a členové

profesionálních organizací znají nejlépe danou lokalitu a mohou nabídnout nejlepší řešení problémů pro zlepšení místní životní úrovně. Každá územní oblast je vedená úzkou skupinou vybraných obyvatel a odborníků či komunitním týmem, který má za úkol připravovat rozvojové plány a spolu s residenty rozhodovat o vynaložení příspěvků z přiděleného rozpočtu. Jakým způsobem jsou občané zapojováni do procesů rozhodování o rozpočtu, závisí na odpovědném komunitním týmu. Některé týmy organizují pravidelné konzultace s obyvateli, organizacemi a politiky v dané lokalitě, jiné týmy zas pravidelně navštěvují přímo občany u nich doma a tážou se jich na jejich potřeby, přání a názory. (Michels, Graaf, 2010: 482 – 485)

Hoogeveen je příklad dalšího nizozemského města, ve kterém rozhodnutí nejsou tvořena exkluzivně zastupiteli a úředníky města, nýbrž participativní metodou za účasti občanů. Ti mohou rozhodovat o distribuci přidělených finančních prostředcích v rámci konkrétní oblasti a mohou se účastnit strategického a rozvojového plánování lokality, ve které žijí. (Geurtz, Van De Wijdeven, 2010: 534) V raných devadesátých letech dvacátého století započaly snahy o zapojování občanů do místních projektů a do participativního rozpočtování. Rok 2007 se stal přelomovým v tom smyslu, že se usilovalo o hlubší začlenění občanů formou sociální participace, jejímž cílem bylo nastolit větší autonomii, sociální kohezi mezi obyvateli a zlepšit spolupráci mezi partnerskými organizacemi a asociacemi a občany dané oblasti. Celkem šest organizací se snažilo přesvědčit občany k tomu, aby se stali těmi, kteří budou vytvářet podobu místa, ve kterém žijí. (Geurtz, Van De Wijdeven, 2010: 535) Občané tak sami rozhodují o tom, na co konkrétně půjdou peníze z rozpočtu a jaké jsou podmínky pro přidělení peněz na krátkodobé projekty. Provedené rozhovory v rámci výzkumu Geurtze a Van De Wijdevena potvrdily spokojenost občanů s nově získanými pravomocemi v rozhodování ohledně místních problémů a jejich řešení. Navíc občané vyjádřili spokojenost s tím, že byli bráni vážně a jejich příspěvky byly vzaty v potaz. (Geurtz, Van De Wijdeven, 2010: 539)

4.2.1. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI DEMOKRATICKEHO VÝVOJE V NIZOZEMÍ

Pohled na participační demokracii a úlohu občanů v politice v Nizozemí se stále vyvíjí. Strukturální reformy, které měly zmenšit prohlubeň mezi veřejnými činiteli a občany a které měly zavést interaktivní tvorbu politiky, probíhaly v několika vlnách. De Vries zmiňuje celkem tři etapy, které pojmenoval decentralizací, která je charakterizována delegováním pravomocí z centrální vlády na místní samosprávy, dále obnovou, která představovala úsilí o nastolení aktivní a demokratické občanské společnosti, a třetí fázi nazval pojmem dualismus, která značí strukturální proměnu (například místní zastupitelstva se stala vlivnějšími či zastupitelé se stali odpovědnějšími vůči občanům). (De Vries, 2008) Tato kapitola nebude rozčleněna jen podle výše uvedených období De Vriese, nýbrž bude tyto tři fáze rozměňovat do podrobnějších detailů opřených o studii Ank M. B. Michels.

V období po druhé světové válce do sedmdesátých let dvacátého století byla nizozemská společnost složena ze subkultur a minorit, které se budovaly na základě socio-ekonomického a religiozního faktoru. Celých 40% populace se řadilo ke katolické církvi. Dle socio-ekonomického faktoru byla rozdělena společnost na liberálně a sociálně smýšlející obyvatelstvo. Na základě rozdělení společnosti dle výše zmíněných dvou faktorů vznikaly politické strany či odborové organizace, které hájily zájmy svých členů. Strukturovala se také podoba sociální politiky v otázkách bydlení, vzdělávání, zdraví či volnočasových aktivit. (Michels, 2006:327) I přes to, že tehdejší nizozemská společnost byla značně heterogenní, demokracie v Nizozemí se vyznačovala stabilitou, která byla zajišťována vůlí ke spolupráci místních elit. Toto období by se dalo charakterizovat nízkou participací, tedy občanskou pasivitou, a akceptací autority politických elit ze strany občanů. (Michels, 2006: 327)

Zvýšení občanské participace spolu s procesem integrování společnosti bylo možné sledovat od roku 1965. Sounáležitost občanů se sociálními skupinami z éry minulé klesala a izolované organizace a spolky se začaly pomalu propojovat. Následovala silná

demokratizační vlna, která nabrala na síle spolu se zvyšováním úrovně vzdělání obyvatel a s vlivem západních trendů, které se vyznačovaly nelibostí vůči autoritám, s čímž souvisí rozvoj nových forem participace mimo tradiční politické nástroje (tím je myšlena účast ve volbách). Vzrostly tak nové požadavky kladené na politiky cestou organizovaných masových demonstrací či okupací veřejných budov. Globálně šířená nová sociální hnutí (ženská, environmentalistická či militaristická) se projevovala cestami netradičními a mimoparlamentními. Tyto formy se stabilně zvyšovaly od sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století, přičemž participace, jejíž míra a podoba byla determinována vládními představiteli a která se projevovala spíše na konci politického procesu, byla výsadou spíše mužů s vyšším vzděláním a ve věku mezi 30 a 49 lety. (Michels, 2006: 328) Decentralizační tendence započaly v osmdesátých letech dvacátého století, kdy bylo řešení problémů v konkrétních oblastech přenecháno místním zastupitelstvům. Cílem bylo přiblížit politiku občanům a zajistit lepší dostupnost a otevřenost vlády. Mezi dílčí cíle se pak řadila snaha o deregulaci, efektivitu, méně byrokracie a přímo vytvořené politiky na místní úrovni. Byla zavedena částečná nezávislost místních zastupitelství na centrální vládě, které poskytovaly finance bez specifikace, na co musí být prostředky použité – o tom rozhodovali zastupitelé sami (a později v některých městech i samotní občané v rámci participativního rozpočtování). (De Vries, 2008: 226 – 227)

Od roku 1985 se zvyšovala podpora těch politických stran, které měly ve svém programu opatření vůči minoritním skupinám, imigrantům a azylantům. Další tendenční vývoj se projevoval ve zvyšování počtu stran, které měly zájem o mandáty v místních zastupitelstvech, ve snižování volební účasti občanů a ve významném poklesu členů v politických stranách. Demokratičtí liberálové a levicově orientovaní občané se přikláněli k získání větších pravomocí a k většímu rozsahu možností ovlivňovat veřejnou a sociální politiku. V devadesátých letech bylo nastoleno období nazvané obnova, ve kterém občané pocítovali málo příležitostí k ovlivňování politického dění. Z toho důvodu započala řada reforem, které měly tuto situaci změnit a odstranit tak bariéry mezi občany a veřejnými představiteli. V roce 1991 se uskutečnila první referenda a první přímé volby starostů, které bohužel zaznamenaly nízkou volební účast. (De Vries, 2008: 227) V Nizozemí se zavedla poměrně silná tradice neokorporativismu, který započal vzkvétat právě v polovině osmdesátých let dvacátého století, kdy začalo převažovat tzv. utváření politiky zdola. Odbory a další organizace hájící zájmy zaměstnanců hrály významnou roli ve vyjednávání

o politikách s vládnoucí garniturou. Občané a členové spolků se v té době mohli zapojovat do procesů politiky, například při definování politických problémů, při navrhování řešení těchto problémů a při implementaci nejvhodnějších opatření. Vzájemná interakce rozličných aktérů, kteří začali spolupracovat a uzavírat partnerství. Obcím, nemocnicím, školám a bytovým družstvům byla přidělena větší míra pravomocí a oprávnění k tomu, aby jim bylo umožněno tvořit vlastní politiky, které budou optimální v dané lokalitě a za podmínek, ve kterých působí. Navíc centrální vláda začala prosazovat změny ve vládnutí, které mělo být transparentní a odpovědné vůči občanům. V souvislosti s tím vznikly přirozeně nové cesty pro zapojení občanů do věcí veřejných, díky čemuž mohli občané přímo jednat a být aktivními, i když to neznamená, že by přestali mít očekávání vůči vládním představitelům a politikům jakožto hlavním řešitelům státních a místních problémů. (Michels, 2006: 329) V roce 1998 vznikla koaliční dohoda, která položila důraz na občanskou participaci v organizacích občanské společnosti na lokální úrovni. Nizozemské politické elity se shodly na důležitosti občanské participace, která zkvalitňuje demokracii jako takovou, avšak už nezmiňují konkrétní metody pro jejich zapojení a spíše dodávají, že participace by měla posilovat reprezentativní demokracii. (Michels, 2006: 332)

Další důležitá strukturální reforma, která byla pojmenována termínem dualismus, se odehrála okolo roku 2002 (v tomto roce Ministerstvo vnitra vydalo zákon o místních samosprávách), která měla za cíl přiblížit politiky a občany a vymezit kontrolní, soudní, správní a rozpočtové pravomoci. Radní a zastupitelé obcí se začali více soustřeďovat na začleňování občanů, na iniciování veřejných diskusí o politice, na vytváření více možností pro participaci občanů a na zahrnování požadavků občanů do tvorby politiky. Těmito opatřeními se političtí reprezentanti stali odpovědnými svým občanům, více reagovali na jejich potřeby a zvažovali variabilní zájmy. (De Vries, 2008: 228) V rámci strukturálních reforem docházelo k postupnému přibližování politiků s občany, kteří se mohli zapojovat do referend, veřejných diskusí a fór na internetu, mohli se účastnit městských zasedání, workshopů a debat u kulatých stolů, a kteří vytvářeli spolky, zájmové skupiny a iniciativní hnutí. (De Vries, 2008: 228) V souvislosti s rozvojem informačních a komunikačních technologií se začalo hovořit o veřejných fórech na internetu, prostřednictvím kterých se občané mohli zúčastňovat diskusí o politických problémech a jejich řešení, dále mohli elektronicky volit a vůbec se přímo účastnit rozhodování o prostředí a záležitostech, které

se jich týkaly. V důsledku toho s ohledem na dnešní dobu a svižným rozvojem moderních technologií by se dalo uvažovat o razantním zvýšení angažovanost občanů, jejich volební účasti a jejich zájmu o politiku a veřejný život. Navíc díky modernizaci by také mělo docházet k výměně cenných informací, nápadů a případných služeb mezi úřady, občany a organizacemi občanské společnosti. (Michels, 2006: 331) V roce 2003 byla ve vládě diskutována přímá volba primátorů s otázkou, jakými pravomocemi by měl takto zvolený primátor disponovat. Referenda se nesečkala s velkou podporou; jediní, kteří se zastávají tohoto nástroje přímé demokracie, se řadí k levicově orientovaným stranám, konkrétně v Nizozemí ke straně D66 (demokratičtí liberálové). Politici se totiž obávají ztráty moci. (Michels, 2006: 330) Masová participace občanů je v Nizozemí vnímaná jako nebezpečná. Účast občanů zde spíše slouží jako posilovač reprezentativní demokracie, prostřednictvím které zvolení zástupci nastavují mantinely pro participaci. (Michels, 2006: 336) V současné době soukromé organizace, které poskytují služby veřejnosti (například školy či nemocnice), mají poměrně velkou autonomii v rozhodování. (Michels, 2006: 332)

5. OBYVATELÉ UTRECHTU A JEJICH ANGAŽOVANOST VE VĚCECH VEŘEJNÝCH

Poválečná doba se nesla v duchu snížené životní úrovně a kvality života ve spojitosti s politikou bydlení a sociální politikou. Do procesu restrukturalizace a obnovení společensky adekvátních životních standardů byly zapojeni ve velkém počtu občané města Utrechtu v rámci projektu „*Our Neighbourhood Moves*“. Potenciální účastníci byli oslovováni po domácnostech tak, že úřední zaměstnanci chodili od dveří ke dveřím s dotazy¹², které se týkaly jejich možností a způsobů, jak vylepšit oblast, ve které žijí. Další zvolenou formou bylo oslovování lidí dle cílové skupiny – například studenti ve školách (celkově mladí lidé) či návštěvníci oblastní knihovny (residenti vybrané lokality). Téměř hned po odstartování projektu byli občané aktivně začleňováni do politik obnovy městských částí, díky čemuž bylo navázáno úzké partnerství mezi radnicí a občany města. (Marissing, 2005: 13)

V dalším projektu města Utrecht „*Hoograven's Heart*“ nebylo hlavním cílem zapojit občany, jako tomu bylo u předchozího zmíněného projektu, ale účast byla i tak vnímána za přínosnou. Vybraná oblast byla sužována kriminalitou, špatnými podmínkami pro bydlení a problémovou infrastrukturou. Hlavními zúčastněnými aktéry pro řešení výše uvedených problémů bylo místní zastupitelstvo, soukromý investor a sociální organizace, avšak do celého plánování byli zahrnuti také nájemníci a obyvatelé dané oblasti a navíc realitní kanceláře. Průběh uskutečňování projektu však nabral nečekaných a nepříznivých obrátek, čímž se celý odložil na deset let po jeho zahájení. Nicméně občané v celém procesu hráli spíše roli posluchačů, případně roli konzultantů. (Marissing, 2005: 14 – 15) Z toho vyplývá, že i přes panování domněnky o aktivní roli a iniciativě samotného občana, jsou to většinou představitelé místní vlády, kteří vedou proces začleňování občanů do

¹² Tato praktika navštěvování obyvatel konkrétní lokality a bezprostředního dotazování na jejich spokojenost a nespokojenost se životem v daném místě se nazývá „*canvassing*“. Tato metoda je v současné době hojně využívána utrechtskými politiky, kteří ji praktikují nejčastěji před volbami do místního zastupitelstva.

politiky. (Michels, Graaf, 2010: 482) Úředníci a politici, tedy zástupci veřejné správy, představují důležité aktéry v procesech rozhodování. (Michels, Graaf, 2010: 486)

Město Utrecht se nachází někde mezi centralizovanou a decentralizovanou vládou vzhledem k počtu obyvatel. (Marissing, 2005: 12) V Utrechtu panuje přesvědčení, že obyvatelé, kteří jsou členy organizací občanské společnosti či kteří jsou aktivní ve svém okolí, jsou silněji vázáni na prostředí, ve kterém žijí či pracují, což je důležitý předpoklad pro budování sociální soudržnosti. Dle rozvojového plánu města je důležité stavět politiku na těchto obyvatelích, kteří mají pozitivní vliv na udržování sociální bezpečnosti v daných lokalitách a na zvyšování kvality života. (Gemeente Utrecht, 2004)

Standard participace je dokument, který byl vypracován úředníky města Utrecht s cílem vytvoření koncepce občanské participace v tomto městě a návodu pro iniciátory, kteří usilují o mobilizaci občanů a o jejich začlenění do věcí veřejných. Strategie byla napsaná s vědomím prospěšnosti participace, avšak s uvědoměním určitých limitů, mezi které patří například opoždění realizace plánovaných řešení z toho důvodu, že je časově velice náročné zapojit zainteresované skupiny a několikrát v období diskutovat o problému a ve výsledku se shodnout na optimálním řešení, které bude přijaté všemi stranami. Dle standardu však dochází díky participaci k lepším projektům a ke zdárnějšímu rozhodování, k úspěšnějšímu zhodnocení implementovaných politik a k vyšší podpoře ze strany veřejnosti. Pro úspěšné zvládnutí občanské participace je zapotřebí zapojit občany do veřejně-politického procesu v rané fázi, kdy je reálně největší prostor pro dialog, věcné připomínky a vůbec pro tvorbu politiky od úplného začátku. Veřejné diskuse a konzultace jsou pak pouze formálním završením celé přípravy, na kterých mají občané a zúčastněné strany poslední možnost reagovat na návrhy a plány. Jednou z rad pro politiky, kteří nemají takový přístup do terénu a k obyvatelům určitých částí města, je doporučení kontaktovat manažera čtvrti, který zodpovídá za vybranou oblast, který ji zná velice dobře a který je v úzkém kontaktu s občany, zájmovými skupinami a dalšími uskupeními v daném místě. Tyto poradní orgány ve čtvrtích v Utrechtu mají za úkol dbát o obecný veřejný zájem, vytvářet politiku a plánovat s tím související procesy ve srovnání s místními komisemi, které sestávají z občanů, či se zájmovými skupinami. Poradní orgány jsou pak vždy

zahrnuté do brzkých fází projektu či plánování politiky, aby poskytly svůj vhled do problematiky a aby poskytly možnosti řešení založené na jejich lokální znalosti.¹³

V Utrechtu jsou rozpoznávány celkem čtyři možné úrovně občanské participace, ke kterým patří na nejnižší úrovni informování, dále konzultování, doporučení/rada a nejvyšší formu zapojení občanů představuje spolupráce. Informování ve skutečnosti není zcela formou participace, jak je uznáno v dokumentu *Standard participace*. Obecní rada nastavuje agendu témat a navrhuje způsob řešení, který prezentuje zúčastněným stranám; tyto pak nemají možnost ovlivňovat výsledné řešení, tudíž se stávají pasivními posluchači a zůstávají být informovanými, a to prostřednictvím různých nástrojů jako rozesíláním obecních newsletterů, pozváním na informativní večery či prostřednictvím webových stránek, na které úředníci průběžně aktualizují nejnovější informace. I tato pasivní forma participace může některým občanům vyhovovat proto, že se neradi dostávají do centra dění, ale že jsou rádi informováni o tom, co se děje. Druhá zmiňovaná forma participace již zahrnuje zúčastněné skupiny do procesu tvorby politik tak, že jsou vyzvány ke konzultaci s veřejnými činiteli, kteří předem nastavili agendu. V tomto případě jsou postřehy, připomínky, nástiny příkladů dobré praxe a nápady ze strany veřejnosti či zájmových skupin poznamenány pro případ využití, avšak veřejná správa nemá povinnost tyto využít a řídit se jimi. Zúčastnění pak hrají roli konzultantů vznikajících politik. V rámci vyšší úrovně participace se veřejnost a zájmové skupiny stávají jakýmsi poradními orgány, které podávají rady veřejné správě, avšak ta zůstává v roli tvůrce politické agendy, i když i zúčastněné strany mohou přidávat na agendu vnímané problémy a navrhnout vhodná řešení. Jejich nápady a připomínky jsou pak brány jako důležité vstupy pro tvorbu politiky, proto se úředníci zavazují k jejich zapracování, ale i přesto si zachovávají prostor pro úhybný manévr s tím, že musí poskytnout veřejnosti pádné argumenty, proč se nestaví za navržené varianty politik. Jako poslední a tím pádem i nejvyšší formu participaci je zmíněná v dokumentu *Standard participace* spolupráce, v rámci které dochází k nastolování agendy, tvorbě politik a k navrhování řešení společnými silami. Takto společně dohodnutá řešení jsou pro městskou radu závazná a musí je zahrnout do rozhodování. Účastníci jsou tak bráni jako partneři veřejné správy, kteří jsou přizváni

¹³ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010.

k diskusím věnovaným vývoji plánů, proto jsou začleněni v rané fázi příprav politik. Nicméně v případech všech úrovní participace jsou to právě politici, kteří činí finální rozhodnutí o všech politikách.¹⁴

Ve *Standardu participace* a na přímo vytvořených webových stránkách o participaci v Utrechtu, které fungují pod hlavičkou utrechtské veřejné správy, jsou zmíněné nástroje participace: rozposílání místních newsletterů, informativní večery, pracovní skupiny, internetové panely, digitální debaty, vyvěšování informací na obecní desku, psaní příspěvků na sociální sítě (hojně je využíván Twitter a Facebook), program Virtuální Utrecht (umožňuje občanům vyjadřovat se k budoucímu vývoji města), podávání preventivních připomínek veřejné správě, focus groups, rozhovory s občany, Think Tanky pro mladé studenty (mohou poskytovat poradenství ohledně předmětů), konzultace, návštěvy u občanů, možnost kontaktovat a informovat úředníka v konkrétní čtvrti, společné rozvíjení projektů technického rázu, pozvání zúčastněných skupin na diskuse ohledně projektů, pracovní skupiny skládající se z úředníků a obyvatel, identifikace preferencí ohledně jízdy na kole a chůze v dané čtvrti, face-to-face rozhovory, audio procházky poskytují informace ohledně minulosti, přítomnosti a budoucnosti určité oblasti, setkávání s různými odborníky či poradenské služby pro občany města Utrecht.¹⁵

5.1. VÝZKUM OBČANSKÉ PARTICIPACE V UTRECHTU

Většina dat pro tuto diplomovou práci byla sebrána v průběhu pětíměsíčního studijního pobytu v Utrechtu v zimním semestru na přelomu let 2012 a 2013. Výzkum kombinuje kvalitativní a kvantitativní přístup, přičemž šetření bylo směřováno na dvě

¹⁴ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chloer* [online]. Utrecht, 2010.

¹⁵ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chloer* [online]. Utrecht, 2010 a Participatiemiddelen. GEMEENTE UTRECHT. *Participedia* [online].

různé skupiny respondentů – na aktivní občany Utrechtu a na vytipované politické představitele v místním zastupitelstvu. Občané, kteří se účastnili vybraných neformálních setkání zastupitelů s občany, byli shledáni jako vhodnými respondenty pro prováděný průzkum, neboť jsou politicky aktivní a účastní se i třeba v menší míře politického života. Těmto respondentům byly rozdány na informativních setkáních dotazníky a vyplněné byly vybrány zpět. S předem zkontaktovanými politiky byly uskutečněné polostrukturované rozhovory, jejichž průběh byl nahráván na mobilní telefon se souhlasem politiků a poté byly záznamy přepsány. Analýza přepisů byla zahájena kódováním, dále následovalo definování kategorií, do kterých byly dle podobností vkládány jednotlivé kódy a poté vybrána relevantní data, která odpovídala potřebným informacím pro zodpovězení výzkumných otázek. Dále se výzkum opírá o analýzu dokumentů pro kompletnější zjištění nástrojů občanské participace v Utrechtu a pro zjištění míry ovlivnění politického procesu participujícími občany. Analýza dokumentů byla započata již při prvotním plánování diplomové práce a její přípravě a postupovala celý výzkumný proces. Jisté komplikace nastaly se studiem dokumentů, které byly v nizozemském jazyce. Pro překlady důležitých textů byl využit program *Google Translate*. Získaná data z rozhovorů, dotazníků a analyzovaných dokumentů byla použita k zodpovězení výzkumných otázek této diplomové práce.

Tato práce se nesnaží podat celkový obraz toho, jak je v Utrechtu praktikována participace, spíše je na toto téma nahlíženo z perspektivy samotných účastníků participace a tvůrců politiky. Vzhledem k nereprezentativnímu počtu respondentů z řad občanů a politiků považuji tuto práci za průzkum v oblasti občanské participace v Utrechtu. Zaměřila jsem se tedy na postoje občanů a politiků a na jejich vnímání politické kultury v tomto nizozemském městě.

5.1.1. PRŮZKUM OBČANSKÉ PARTICIPACE V UTRECHTU

Dotazníkové šetření bylo zvoleno z důvodu oslovení většího počtu respondentů a rychlého a efektivního sběru potřebných dat anonymní formou. Dotazník byl sestaven tak,

aby nezabral příliš dlouhou dobu, aby byl respondenty shledán srozumitelným a přehledným a aby obsahoval nezbytné otázky týkající se vybrané problematiky. Dotazník obsahoval celkem třináct otázek, přičemž bylo využito tří typů otázek: uzavřené, otevřené a polootevřené; navíc byl dotazník psaný v angličtině, což má nevýhodu v tom, že eliminuje ty utrechtské občany, kteří se anglicky nedomluví (což je minimum, neboť úroveň angličtiny je v Nizozemí na vysoké úrovni a velká většina obyvatel se anglicky domluví). Dotazníky byly rozdány občanům města Utrecht, kteří docházeli na pravidelná informativní setkání s politiky, a díky tomu se účastnili rozhodování o věcech veřejných či přímo vytvářeli místní politiky (například se stali součástí participativního strategického plánování). Dotazník obsahuje mimo uvedení respondentova věku či dosaženého vzdělání otázky na vlastní informovanost ohledně dění ve městě, na účast na diskusích o politice v Utrechtu, na příležitosti a omezení k participaci občanů, na vnímání zájmu veřejných činitelů na názory občanů či na impuls, který vedl respondenta k účasti na veřejném životě.

Zúčastnila jsem se celkem tří informativních setkání, kterého se pravidelně účastní zástupci všech politických stran, kteří mají mandát v zastupitelstvu města, dále široká veřejnost a představitelé asociací a spolků. Příchozí občany jsem se snažila před každým setkáním oslovit s prosbou o vyplnění krátkého dotazníku, který je součástí výzkumu k diplomové práci na Univerzitě Karlově v Praze. Z prvního setkání byla návratnost dotazníků velice nízká, neboť lidé nestihli včas před setkáním s politiky vyplnit všechny otázky, tudíž si vzali dotazník s sebou a už ho nevrátili zpět. Na druhém a třetím informativním setkání jsem kladla důraz na navázání dobrého kontaktu s občany, na vysvětlení, proč dělám výzkum v Utrechtu a k čemu slouží dotazník, a na okamžité vybrání zpět po vyplnění dotazníku. Návratnost tak byla stoprocentní, neboť jsem dohlédla na to, aby mi občané dotazníky okamžitě vrátili vyplněné zpět. Ze tří setkání, z toho se dvě uskutečnily na konci roku 2012 a jedno na začátku roku 2013, se mi podařilo sesbírat celkem dvacet pět vyplněných dotazníků, přičemž několik málo z nich bylo vyplněno pouze částečně (nejčastěji chyběli odpovědi na otevřené otázky, které byly náročnější na zodpovězení). Znění dotazníku je možné nalézt mezi přílohami této diplomové práce jako přílohu číslo 2.

Rozhovory byly nedílnou součástí výzkumu a sběru hodnotných dat a informací přímo od politiků, kteří byli zvoleni do zastupitelstva v Utrechtu – výběr vzorku byl zcela

náhodný. Rozhovory sloužily k získání doplňujících informací k dotazníkům, a to v případech nejasností, doplnění stávajících údajů či výskytu nových a zajímavých témat týkající se výzkumné problematiky. Průměrně jeden rozhovor trval třicet minut. Každý tázaný politik ústně schválil před každým rozhovorem nahrávání na nahrávací zařízení. Zvolila jsem celkem sedm otázek, přičemž některé z nich byly rozšířené v případě volby určité odpovědi. Dotazovaní měli k dispozici svůj vlastní arch s vytištěnými otázkami a odpovídali například na otázky týkající se jejich názoru na význam začleňování občanů do politických záležitostí ve městě Utrecht, dále na příležitosti k participaci občanů do věcí veřejných a navíc bylo zjišťováno také jejich mínění ohledně oblastí, které občany zajímají nejvíce a které prosazují v diskusích.¹⁶

V průběhu plánování výzkumu jsem měla obavy z toho, že bude obtížné získat přístup k zastupitelům a politikům. Kontaktní údaje jsem získala snadno z veřejně dostupného informačního letáku, který obsahoval důležité informace ohledně osob, které získaly mandát (jméno a příjmení, fotografie, jakou politickou stranu zastupují, e-mail a telefon). Politiky jsem začala oslovovat prostřednictvím e-mailu s prosbou o schůzku, jejíž náplní byl rozhovor na téma občanské participace v Utrechtu. Vysvětlila jsem politikům, že rozhovor slouží pro akademické účely a že je součástí výzkumu diplomové práce na Univerzitě Karlově v Praze. Pět politiků z patnácti oslovených mi včas odepsalo zpět s pozitivní odpovědí, že se rádi setkají, a s návrhem termínů společné schůzky. Šestáho respondenta jsem oslovila na jednom z informativních večerů (před tím byl osloven e-mailem, ale neodpověděl zpět) a souhlasil s rozhovorem hned na místě. Setkala jsem se tak s celkem šesti politiky (mix mužů a žen) z různých politických stran, pro které jsem měla připraveno celkem sedm otázek, jejichž znění lze nalézt na konci této diplomové práce pod přílohou číslo jedna.

¹⁶ Zápisy rozhovorů jsou k dispozici k nahlédnutí u autorky této diplomové práce.

5.1.2. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ ZAMĚŘENÉ NA AKTIVNÍ OBČANY

Před samotným sběrem dat prostřednictvím dotazníků jsem odhadovala, že bych mohla vybrat až padesát vyplněných dotazníků. Vytipovala jsem si příležitosti pro kontaktování respondentů, a to celkem tři setkání informativního charakteru, která jsou pravidelně organizována veřejnou správou. Na těchto pravidelných setkání se zastupitelé politických stran¹⁷ setkávají s občany a širokou veřejností, která se zajímá o veřejné dění v Utrechtu a chce navázat osobní kontakt s politickými představiteli. Pozváni jsou vždy všichni občané, zejména pak zainteresovaní lidé, kterých se probíraná témata nejvíce dotýkají. Pozvánky dostávají residenti do svých poštovních schránek, dále e-mailem a navíc jsou v novinách oznámení o městských plánech a pobídky k účasti na společných setkáních s politiky a k vyjádření se k plánovaným aktivitám.

Na listopadovém shromáždění, kterého jsem se zúčastnila vůbec poprvé, jsem se dozvěděla detailnější informace ohledně organizace a chodu těchto setkání. Každý večer je dopodrobna naplánovaný; při příchodu každý občan a politik obdrží složku, ve které najde detailní rozpis všech porad, kterých se v ten jeden den koná hned několik. Dále ve složce naleznou detailní informace k probíraným tématům a přehled zastoupených představitelů (fotografie, příslušnost k politické straně, jméno a kontaktní údaje). Na pořadu dne je několik agend (většinou šest, přičemž v jeden čas probíhá vždy jednání o dvou tématech), ke kterým se lidé mohou vyjadřovat. Jedna schůzka trvá nejdéle hodinu, poté je pauza a následuje další jednání. Lidé si mohou vybrat, jaké schůzky se zúčastní vzhledem k jejich zájmu jako posluchači, či se mohou předem přihlásit o slovo prostřednictvím e-mailu – na schůzce je jim pak dán prostor pro vyjádření vlastního názoru či pro vznesení dotazů. Nevýhodou je, že témat k probrání je mnoho, tudíž se dvě jednání časově překrývají, s čímž souvisí nemožnost být na obou setkáních v ten samý čas. Jako dobře fungující věc hodnotím příležitost neformálně se setkat s politiky tváří v tvář, diskutovat o vnímaných problémech a popovídat si s nimi o věcech, které občanům ve městě nevyhovují, a to nejen před zahájením hodinových organizovaných diskusí, ale i poté u drobného občerstvení ve

¹⁷ Hovořím zde o politických stranách, které jsou zastoupené v městském zastupitelstvu.

foyer. Celkově se mi zdálo, že politici byli velice vstřícní a otevření vůči občanům, naslouchali jim a domlouvali se na společných individuálních schůzkách. Když jsem hovořila s politiky, byli velice milí a ochotní a sdělili mi, že občané za nimi chodí jen v případech, kdy se jim něco nelíbí a jsou proti nějakému návrhu – nestává se tedy, že by občané aktivně vyjadřovali spokojenost. V případě jejich spokojenosti nečiní žádné akce a nechávají přirozeně věci tak, jak jsou.

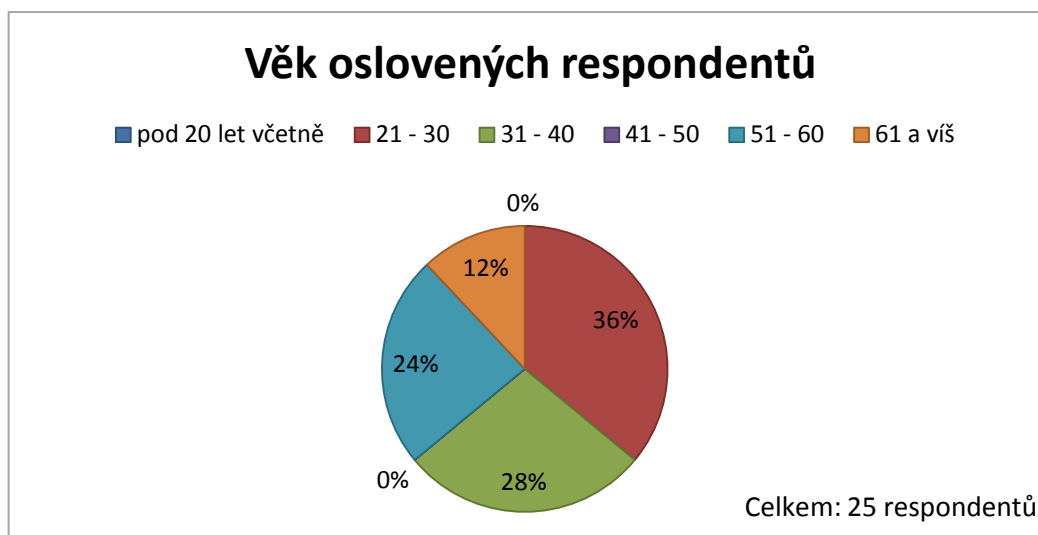
Celkem se mi podařilo shromáždit dvacet pět vyplněných dotazníků po třech informativních setkáních. Domnívám se, že vliv na návratnost, která byla nižší, než bylo očekáváno, měl fakt, že lidé po příchodu na radnici před setkáním začali konverzovat mezi sebou, tudíž ze zdvořilosti nebylo možné narušovat jejich rozhovory. Navíc při příchodu těsně před zahájením informativního setkání lidé odmítali vyplnit dotazník z toho důvodu, že se potřebovali připravit na správné formulování dotazu směřovaného na politika či se museli předem domluvit na strategii se svými kolegy. Bylo tedy těžké poprosit potenciální respondenty o vyplnění dotazníků, kteří přišli těsně před oficiálním začátkem či kteří přišli za doprovodu další/ch osob/y. Další omezení bych spatřovala v jazykové bariéře, která neumožňovala utrechtským občanům porozumění otázkám v angličtině, natož na ně odpovídat anglicky.

Většina z těchto problémů se hned objevila při listopadovém setkání, kterého jsem se zúčastnila poprvé, tudíž bylo možné se napodruhé lépe připravit. Podařilo se mi vytipovat ty osoby, které byly spíše ochotné vyplnit dotazník, dále jsem se pokoušela vše lépe vysvětlit a osobně komunikovat s potenciálními respondenty, s čímž pocítili zodpovědnost pro vyplnění dotazníků. Dále jsem kladla důraz na zpětné vybrání dotazníků hned po vyplnění ještě před samotným zahájením informativního setkání. Vyzozorovala jsem, že při příchodu menšího počtu lidí byla lepší návratnost z toho důvodu, že jsem mohla všechny v klidu obejít a vše jim k dotazníku vysvětlit. Celkově bylo snazší oslovit osamocené jedince, nežli skupinu lidí, která preferovala hovor před vyplňováním dotazníku. Věkově starší návštěvníci informativního večera se setkávali s potížemi rozumět problematice občanské participace a z tohoto důvodu možná některé dotazníky nebyly dokončené.

Prvního informativního setkání jsem se zúčastnila 27. listopadu 2012. Na radnici jsem dorazila deset minut před zahájením setkání, načež jsem záhy zjistila, že tento poměrně pozdní příchod měl negativní vliv na návratnost dotazníků, i když jsem na místě strávila téměř čtyři hodiny. Rozdala jsem lidem dotazníky s vysvětlením průzkumu a s prosbou o vyplnění. Jelikož respondenti nestihli včas vyplnit dotazník, vzali si jej s sebou na schůzku a zpět mi ho už nevrátili. Z prvního setkání tudíž vyplynulo poučení, že na příští dvě setkání jsem dorazila s půl hodinovým předstihem a návratnost dotazníku se poté přiblížila sto procentům. Dále jsem se zúčastnila schůzky 11. prosince 2012, na které se probíralo téma výstavby nového domu v konkrétní oblasti. Pobyla jsem na radnici hodinu a během tohoto času se mi podařilo vybrat dvojnásobek dotazníků v porovnání s prvním informativním večerem. Jednak to bylo dáno tím, že jsem dorazila s předstihem, tudíž jsem stihla beze spěchu oslovovat postupně všechny příchozí, kteří tím pádem měli více času na vyplnění dotazníků. Navíc jsem se snažila o vysvětlení celého průzkumu a o jeho důležitosti. Také jsem zdůraznila, že si dotazníky vyberu zpět ještě před oficiálním zahájením setkání. Zúčastnila jsem se také v tento den diskuse nad probíraným tématem. I když jsem ničemu nerozuměla z důvodu vedení prezentace a rozhovorů v nizozemštině, všimla jsem si, že mluvily spíše ženy než muži (pět žen ku dvěma mužům) a že posluchačů bylo jedenáct mužů a pouze dvě ženy. Jedna z mluvčích navíc zastupovala skupinu lidí se stejným zájmem. Poslední informativní setkání, kterého jsem se zúčastnila, bylo v lednu na začátku roku 2013, které probíhalo podobně jako prosincové setkání.

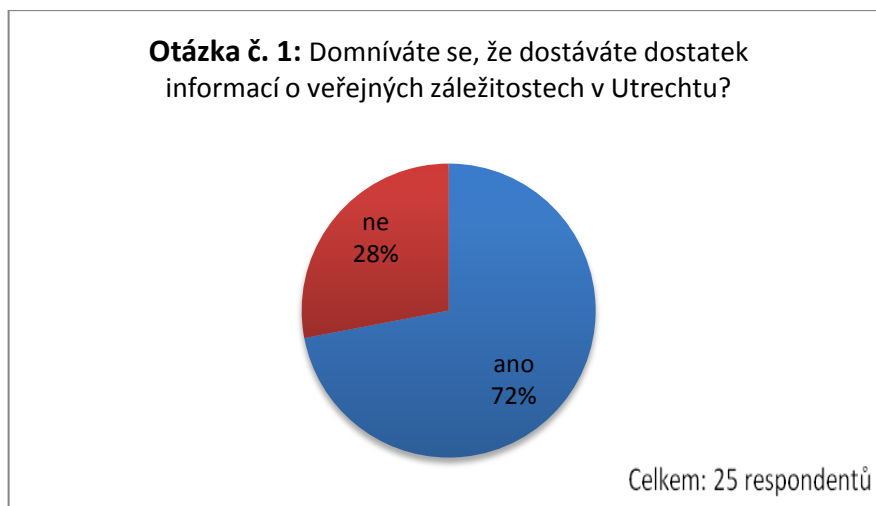
Z vlastních postřehů mohu říci, že jeden z respondentů (muž s univerzitním vzděláním ve věku v rozmezí 31 až 40 let) se v dotazníku vyjadřoval značně kriticky a nespokojeně. Z jeho odpovědí jsem však usoudila, že toho moc pro zlepšení stavu věci aktivně nedělá, spíše jen komentuje. Obecně se mezi muži nacházelo více kritiků, kteří zaujímalí negativní postoje, v porovnání s ženami. Vysokoškolsky vzdělaní lidé se v dotazníku spíše rozepisovali v polích u otevřených otázek a brali si delší čas na vyplnění dotazníku ve srovnání s lidmi s nižším vzděláním. Z dotazníkového šetření také vyplynulo, že ti, kteří se angažují v organizacích občanské společnosti, mají větší povědomí o občanské participaci, jejich právech, o možnostech a příležitostech účastnit se politiky a o demokracii jako takové. Ráda bych ještě uvedla na pravou míru to, že některé podstatné informace mohli uniknout z toho důvodu, že bylo písmo respondentů v některých dotaznících nečitelné.

Nejvíce zastoupená byla věková kategorie 21 – 30 let, jak je možné vidět z grafu níže. Z dotazníků vyplynulo, že lidé tohoto věku navštěvují/navštěvovali univerzitu. Celkově mezi dotazovanými bylo devět žen, patnáct mužů a jeden/na respondent/ka políčko, jestli je muž či žena, nezaškrtl/a.

Graf 1.

Ze znázornění grafu 2. vyplývá, že většina respondentů se cítí být informována o dění na veřejném poli ve městě Utrecht. Informace se dostávají k občanům skrze letáčky a média, dále skrze komunikace s rodinou, přáteli a kolegy z práce. Dvě stížnosti se objevily v odpovědích, a to ve spojitosti s pozdním příchodem informativních letáčků a nedoručení vyžádaných newsletterů po několikáté urgenci. Jedna respondentka navíc dopsala alternativu v odpovědi – sama si vyhledává informace týkající se městských záležitostí na internetu. Na tuto otázku navazují další dvě otázky v dotazníku, které se týkají akčního přístupu občanů k samostatnému vyhledávání informací o veřejné a sociální politice v Utrechtu a k vyhledávání diskusí ohledně veřejných témat ve městě. Dvacet jedna respondentů se vyjádřilo kladně v otázce vyhledávání informací o městských záležitostech.

Graf 2.

Respondenti se domnívají, že je možné ovlivňovat politické rozhodování a to následujícími způsoby: volbami, účastí na městských zasedáních a na informativních setkáních, prostřednictvím protestů, členstvím v politické straně, občanskou participací a demokratickými nástroji, oznámeními, spoluprací, přiděleným mandátem a vytrvalým sledováním svého cíle, politickou aktivitou, znalostí témat, kontaktováním politiků a městských úředníků, komentováním plánů, komunikací tváří v tvář, na sociálních sítích, po telefonu, mailu či dopisem, nebo využitím vlivu neziskových organizací. Jeden respondent se vyjádřil v tom smyslu, že je možné ovlivňovat veřejně-politický proces jen v těch případech, ve kterých je veřejný činitel ochotný začlenit občany.

Ti, kteří se myslí, že ve městě není dostatek příležitostí pro vlastní zapojení do rozhodování o věcech veřejných, doporučují větší zapojení médií, zvýšení úsilí politiků ve věci informování občanů o možnostech občanské participace a zajištění vyšší odpovědnosti politiků vůči občanům. Několik názorů se týkalo fázi začleňování občanů; respondenti se domnívají, že i přes to, že existuje mnoho participačních nástrojů, jsou občané pouze informováni od politiků o tom, co se v té dané době zrovna řeší, a když už je více zapojí do politiky, většinou jsou ta zásadní rozhodnutí již učiněna. Jeden respondent vyjádřil přání ohledně začlenění občanů do dřívějších stádií politického procesu rozhodování a uvažování

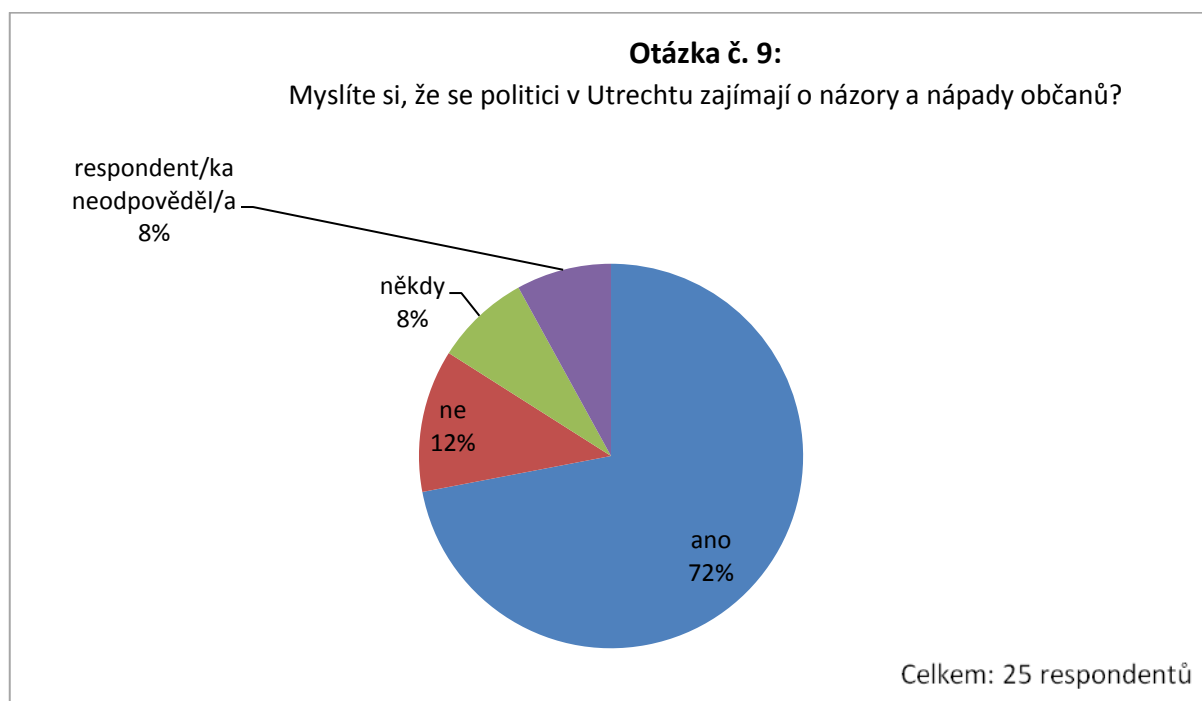
o občanech jako partnerech městské vlády. V souvislosti s pořádanými referendy si další respondent myslí, že jejich výsledek nemá velký vliv v procesech rozhodování.

Záměrně bylo formulováno více otázek s podobným až překrývajícím tématem, které je zaměřeno na samotnou aktivitu respondentů a konkrétní podobu této aktivity (otázka 3., 6., 7. a 8.). Bylo tak učiněno z toho důvodu, aby byla zjištěna alespoň jedna odpověď od jednoho respondenta k tomuto tématu, aby se potvrdila jeho/její výpověď a byla jednotná a aby pro případ nepochopení jedné otázky existovala jinak formulovaná otázka, avšak s podobným obsahem. Dvacet dva respondentů z dvaceti pěti odpovědělo, že hovoří a diskutují o veřejných věcech v Utrechtu. Šestnáct respondentů o sobě tvrdí, že se osobně začleňují do veřejně-politického procesu a do rozhodování o veřejných záležitostech. Velká většina pak přímo vyhledává kontakt s politickým představitelem, se kterým hovoří o vnímaných problémech a navrhovaných řešení pro zlepšení situace ve městě.

I přes to, že byla otázka číslo šest formulována poměrně vágně, rovných dvacet respondentů se považuje být dobrými občany města Utrecht. Tento názor byl podpořen následujícími argumenty: respondent/ka se začleňuje do politického dění, žije dlouhou dobu v Utrechtu a cítí se být součástí města, zajímá se o to, co se děje ve městě, participuje, usiluje o zkvalitnění svého životního prostředí, je členem/kou asociace, jedná v souladu s právním řádem, pomáhá ostatním lidem a je členem/kou komunitních prací, přeje si učinit z města Utrecht lepší místo k životu, je aktivní v sociální participaci, snaží se využít každé příležitosti pro vyjádření a vyslyšení svých názorů na město a politiku v něm, platí daně, začleňuje se, je předsedou/kyní občanské skupiny, která projednává podobu bydlení v dané lokalitě, pokouší se ovlivňovat vládní rozhodnutí. Tato otázka č. 6 byla rozvíjena otevřeným dotazem: „*Co přesně děláte pro to, abyste byl/a aktivní a začleněný/á do veřejných záležitostí v Utrechtu?*“ Je nutné podotknout, že lidé k této otázce většinou vypisovali i další možnosti, které dělají pro zájem vlastní, konkrétní komunity či města Utrecht jako takového, nicméně tato otázka doplňuje také otázku číslo pět, proto se některé odpovědi podobaly (respondent/ka navštěvuje pravidelná setkání – městské zasedání a lokální participační setkání, je v kontaktu se členy městského zastupitelstva, hovoří s novináři, je aktivní ve veřejných záležitostech, je či byl/a členkou rady asociace vlastníků domů a bytů v konkrétní čtvrti v Utrechtu, dopisuje si s politiky a úředníky, zajímá se o

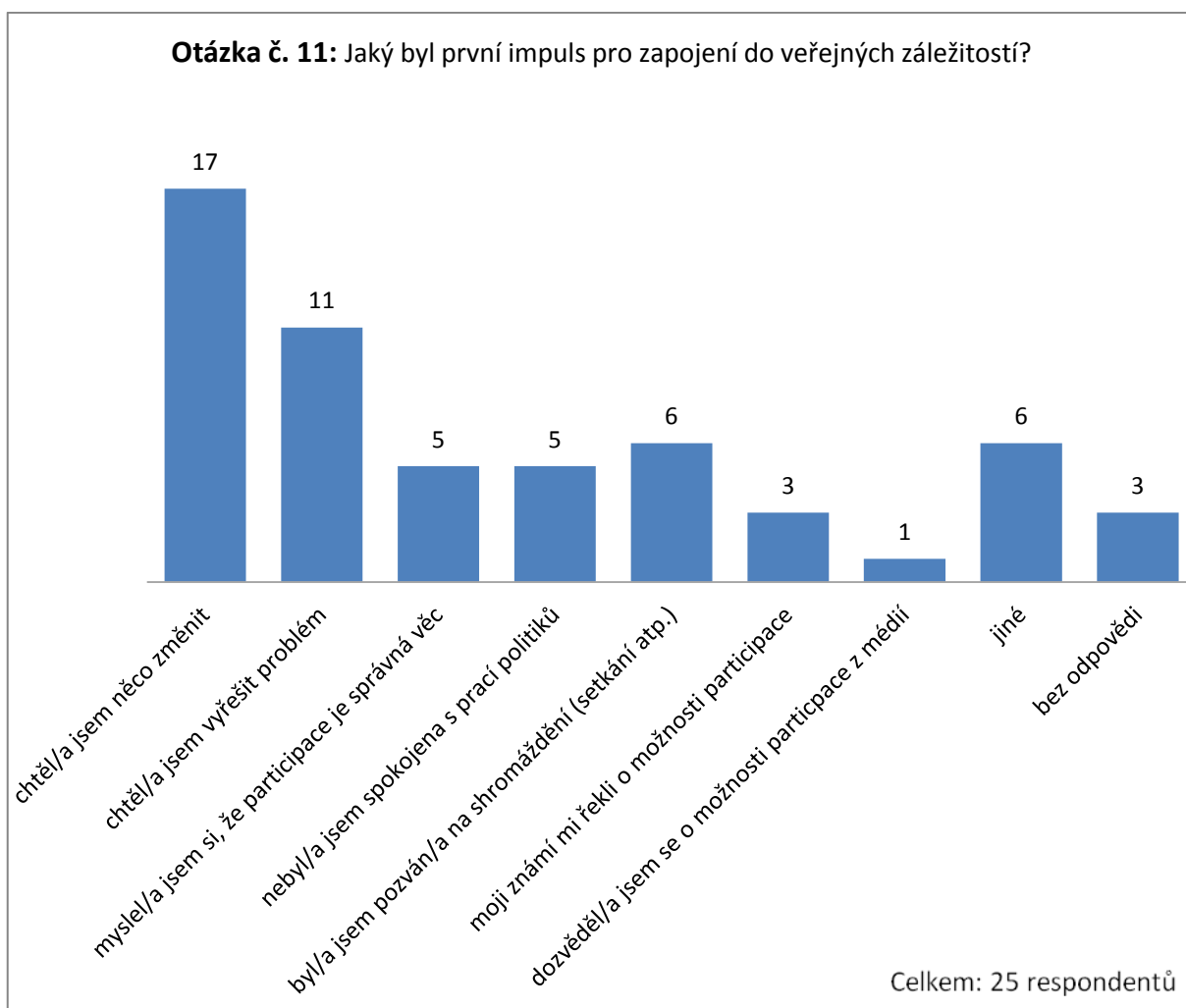
veřejná témata, usiluje o získání politické funkce za účelem nabytí většího vlivu, využívá sociální sítě pro udržení kontaktů s politickými představiteli, podepisuje petice s cílem podpory různých témat, účastní se činnosti místní skupiny, která dobrovolně zlepšuje prostředí, ve kterém on/a a jejich spoluobčané žijí, snaží se účastnit politického rozhodování a procesu tvorby politiky, je součástí politické strany, připojuje se k sociálním iniciativám v konkrétní části města, je členem/kou nadace, která podporuje zájmy týkající se města Utrecht, je aktivní/m a vedoucí/m členem/kou občanské skupiny, navštěvuje slyšení a čte/poslouchá média, je aktivní v nestátní neziskové organizaci (např. v unii cyklistů či spolku chránící životní prostředí atd.).

Na jedné straně je vůle občanů, kteří mají zájem participovat na věcech veřejných. Na druhé straně se však nachází vůle politiků, kteří vytváří podobu, příležitosti a míru občanské participace. Otázka číslo devět se věnuje mínění respondentů na zájem politiků v Utrechtu o názory a připomínky občanů. Z grafu 3. lze vysledovat, že většina respondentů se vyjádřila pozitivně ohledně zájmu politiků o jejich potřeby, připomínky, stížnosti, názory a další. Dva respondenti uvedli, že záleží na tématu, které se řeší – od něj se pak odvíjí vůle politiků začlenit občany do veřejně-politických procesů.

Graf 3.

Následující otázka byla směřována na počátek občanské participace. Tato otázka měla zjišťovat důvody, které iniciovaly občany k aktivitě na poli veřejných záležitostí. Respondenti měli možnost vybrat více než jednu odpověď z nabídky sedmi uzavřených variant a osmá varianta byla otevřená pro alternativní odpověď. Graf 4. znázorňuje množství zaškrtnutých odpovědí u jednotlivých variant. Mezi alternativní odpovědi na položenou otázku patřily tyto počáteční impulsy: naštvanost se stávající situací a ohledně jednání politiků, dobrovolná činnost, vliv známých, členství v asociaci vlastníků bytů a domů, přání získat větší vliv na rozhodování a zabránění realizace plánů.

Graf 4.

Závěrečné dvě otázky v dotazníku se setkaly s nižším počtem vyplněných odpovědí. Je tomu tak z důvodu toho, že se jedná o otevřené otázky, u kterých by se měl respondent více zamyslet a rozepsat se. Takové náročnější otázky jsem zařadila právě na konec dotazníku, abych neodradila respondenty hned na začátku před vyplněním celého dotazníku. Z otázky číslo dvanáct vyplynuly jako častá témata zájmu respondentů: integrace menšinových skupin (imigrace etnických menšin), zeleň ve městě, ochrana historických památek, vzdělávání, veřejná doprava (městská, ale i doprava vůbec), otázka parkování aut a bicyklů, záležitosti v bezprostředním okolí (ve čtvrti, ve které respondent/ka bydlí), stavební plány ve čtvrti, kulturní sféra a umění, restrukturalizace městského centra vzhledem k rozmístění obchodů, otázka nedělní otevírací doby obchodů, místní vybavenost, sociální participace, inkluze, zločinnost, bezpečnost, životní prostředí, znečištěné ovzduší, chudoba, financování projektů nestátních neziskových organizací a lokálních organizací, sociální a ekologické bydlení.

Poslední otázka je kladena nepřímo, ale vypovídá o vlastním zájmu respondentů o občanskou participaci. Respondenti se domnívají, že zájem o veřejné záležitosti vyplývá z bezprostřední blízkosti témat, která nejvíce přitahují jejich pozornost a se kterými se vidají v každodenním životě. Uvedli, že lidé participují z toho důvodu, že mohou ovlivnit život a podobu místa, ve kterém žijí. Mohou tak řešit místní problémy, které se jich dotýkají, dále mohou vyjádřit své názory a návrhy na zlepšení situace, mohou být součástí tvorby společných rozhodnutí a mohou získat vliv a moc, kterou využijí ve prospěch svůj a svých spoluobčanů. Jeden/a respondent/ka vyjádřila názor, že ve chvíli konfrontace s jinými než očekávanými a preferovanými opatřeními se občané začínají zapojovat do procesu analýzy, tvorby a implementace politiky. Další respondent uvedl, že většina občanů neparticipuje z toho důvodu, že nemá dostatek informací, a tudíž nezná všechny možnosti pro začlenění a pro ovlivňování politiky. Jiný/á respondent/ka celou odpověď na tuto otázku zobecnil/a a odpověděl/a, že občanská participace je předmětem demokracie.

5.1.3. ROZHOVORY S POLITICKÝMI ZASTUPITELI

Na prvním informativním setkání, kterého jsem se zúčastnila, jsem získala od koordinátorky leták s přehledem politických stran a jejich představitelů zastoupených v místním zastupitelstvu. Dvojlist obsahoval fotografie zvolených zástupců spolu s kontaktními údaji a příslušností k politické straně. Na přelomu roku 2012 a 2013 byly zastoupené tyto politické strany v zastupitelstvu v Utrechtu: strana Zelených čítala deset zástupců, strana PvdA měla devět členů stejně jako strana D66, VVD čítala v té době sedm zastupitelů, politická strana CDA čtyři členy zastupitelstva, SP měla tři reprezentanty a zbylé tři menší strany byly zastoupené po jednom členovi. Další odstavec je věnován základnímu shrnutí a představení politických stran, jejíž zástupci poskytli rozhovor pro tuto diplomovou práci.

Politická strana VVD zastávající svobodu a demokracii vznikla v roce 1948, jejíž členové a zastánci se rekrutovali ze střední třídy. Tato strana je významně podobná české Občanské demokratické straně (ODS), neboť byla také založena na pilířích liberalismu a podporuje soukromé podnikání, volný trh, měnovou zodpovědnost, demokracii a mezinárodní spolupráci. V parlamentu získala tato strana při posledních volbách 31 mandátů. PvdA je nizozemskou sociálně-demokratickou stranou, která působí již od roku 1946 a která prosazuje sdílenou odpovědnost, správu věcí veřejných, spravedlnost a solidaritu. Tato strana je jednou z nejsilnějších stran na politické scéně v Nizozemí (získala 30 mandátů v posledních volbách do parlamentu), která se podobá České straně sociálně demokratické (ČSSD). Nizozemská Křesťanskodemokratická výzva (CDA), která obsadila 21 křesel v parlamentu, byla založena v roce 1980 spojením tří náboženských stran. Představitelé sociálně-liberální a radikálně-demokratické strany D66 (Demokraté 66), jejíž název napovídá rok vzniku, usilují o progresivní demokratizaci společnosti a podporují formy přímé participace občanů. Tato strana má celkem 10 mandátů v parlamentu. Strana zelených podporuje ochranu životního prostředí, sociální spravedlnost, mezinárodní solidaritu a demokracii jako takovou. Tato strana původně vychází ze socialismu a

pacifismu a byla v Nizozemí založena v roce 1989. V současnosti ji zastupuje deset politiků v parlamentu.¹⁸

Zbylá část této kapitoly je věnována realizaci rozhovorů s politiky a prezentaci získaných výstupů. E-mailem jsem kontaktovala patnáct politiků s prosbou o schůzku kvůli prováděnému průzkumu na téma občanské participace v Utrechtu. Politici byli informováni o tom, že se jedná o výzkum v rámci diplomové práce na Univerzitě Karlově v Praze a o zachování naprosté anonymity jejich osoby. Zpět se mi ozvalo pět politiků s návrhem schůzky v jejich kancelářích na radnici. Šestou členku zastupitelstva se mi podařilo zkontaktovat přímo na informativním setkání. Šest polostrukturovaných rozhovorů tak proběhlo v lednu roku 2013 s účastí čtyř mužů a dvou žen. Zastoupeny byly strany Zelení, PvdA, D66, VVD a CDA. Na každé setkání s politikem/čkou jsem donesla arch s vytištěnými otázkami pro nahlížení. I přes to, že jsem se snažila zřetelně a jasně formulovat otázku, politici ocenili možnost nahlížet do papíru s otázkami; přeci jen angličtina není jejich ani můj rodný jazyk. Na úvod jsem zařadila „zahřívací otázku“¹⁹, která měla připravit politiky na rozhovor. Z této otázky bylo jasně vidět, jaké mají zkušenosti s politikou a jak rozumí procesu analýzy a tvorby politik a úloze občanů v ní. Dále jsem se vyptávala v pořadí uvedeném na papíře, případně jsem se na nějaké nejasnosti doptávala či ze zvědavosti jsem přidávala doplňující otázky. Rozhovory byly dlouhé v rozmezí dvaceti až třiceti minut a během této doby se podařilo nasbírat potřebná data pro zodpovězení předem stanovených výzkumných otázek k této diplomové práci. Bohužel se u jednoho rozhovoru nedopatřením nenahrály odpovědi na první tři otázky, což jsem zjistila hned záhy, co se tak stalo, a ihned jsem začala nahrávat odpovědi na zbylé otázky; co jsem si pamatovala, jsem si napsala po rozhovoru na papír, aby se tato data zcela nevytratila.

¹⁸ Zdroj: Netherlands - Political parties. In: *Norwegian Social Science Data Services (NSD)* [online].

¹⁹ Otázka zněla: „*Jak dlouho působíte v politice?*“

Všichni tazaní se jednoznačně shodli na tom, že začlenění občanů do veřejných záležitostí je pro město prospěšné. Tuto odpověď zdůvodnili tím, že občanů se věci veřejné týkají, neboť v tom městě žijí, a proto by bylo nemístné, aby se rozhodnutí dělala takzvané o nich a bez nich. Jeden/na politik/čka se vyjádřil/a v tom smyslu, že si nedokáže představit rozhodování bez participace občanů. Při tvorbě plánů a rozhodnutí pro občany a pro město je totiž důležité vědět to, co si lidé myslí, jaký na věc mají názor a co si ve městě přejí a jakým způsobem. K tomu dodává, že není možné uspokojit zcela všechny občany a jejich potřeby, ale je přinejmenším dobře, když je vyslechne a když jim vysvětlí, jaké řešení je nejvhodnější a z jakého důvodu. Z další odpovědi, které se mi dostalo na první otázku, je vidět širší znalost tematiky participace občanů do veřejné politiky: *„Ano, určitě; a to ze dvou důvodů – jednak je tvorba místní politiky lepší v případech, když se jí lidé účastní, protože je možnost vnímat a vidět různé scénáře, jak řešit problémy; a za druhé se jedná o způsoby začleňování občanů do veřejných politik tak, jak je tvořená – díky tomu je totiž větší možnost získat jejich souhlas s navrhovanou politikou, když se účastní její tvorby.“* Navíc je zapotřebí udržovat rovnováhu mezi „pouhým“ informováním občanů a procesem tvorby politiky, kdy se lidé mohou přihlásit o slovo a začlenit se. Zcela racionální argument poskytl/a další respondent/ka, která o občanech řekla, že jsou těmi, kteří nejlépe vědí, co je nejlepší pro město a jeho obyvatele. Úředníci totiž pracují v kancelářích a nevědí do detailů, co se děje v odlehlejších částech města. Aby se toto dozvěděli, musí vyjít ven a kontaktovat přímo občany a zeptat se jich, s čím jsou spokojeni a naopak s čím jsou nespokojeni a jak by měl být vyřešen vzniklý či přetrvávající problém. Je tedy důležité občany začlenit, poslouchat je a dělat vše pro to, aby měli možnost participovat nejen v období voleb, ale i mimo něj.

Stejně jako u první otázky se u druhé sešla stejná kladná odpověď. Každý už pak dle svých znalostí poskytl menší či větší počet možností občanské participace. Mnoho z dotázaných zmínilo jako formu začleňování občanů do politiky komunikaci skrze sociální sítě (Facebook, Twitter), e-mail a tvář v tvář při domluvě osobní schůzky. Všichni politici, kteří byli ve volbách zvoleni do zastupitelstva, jsou uvedeni přehledně na městském webu spolu s kontaktními údaji, tudíž je občané mohou kdykoliv kontaktovat, jestliže o to mají zájem. Pro svoji informovanost mohou občané číst aktuality vyvěšované na webových stránkách, příspěvky na blogu či se zúčastnit informativních večerů, o kterých byla zmínka dříve. Jako samozřejmost uváděli respondenti právo občanů účastnit

se jednou za čtyři roky voleb do místního zastupitelstva a zvolit si svoji stranu, která občana bude reprezentovat a zastupovat při tvorbě politik a rozhodnutí. Dále jeden/na respondent/ka neopomněl/a zmínit možnost vstoupit do politické strany a aktivně se podílet na změnách ve městě, které by nebyli občané schopni nastolit jakožto „pouzí“ obyvatelé města Utrecht. Mezi další formy participačních nástrojů patří dle dotazovaných politiků petice, prostřednictvím které mají lidé možnost poukázat na téma, a tak ho vložit na agendu politikům, aby se jím začali zabývat²⁰, dále účast na shromáždění, diskusích a politických debatách či členství v pracovní skupině na konkrétním území města (čtvrť).

Jako politici zastupující občany se snaží být povětšinou aktivní a sami vymýšlejí způsoby, jak udržovat kontakt i s těmi občany, kteří sami nevyhledávají možnost participovat ve veřejných záležitostech. Politici chtějí být informováni o tom, jak se lidem na daném místě žije, s čím jsou spokojeni a s čím naopak nejsou, co by rádi zlepšili a případně jak. V Utrechtu je rozšířenou zvyklostí jednou za určitý čas vyrazit do ulic, zaklepat na dveře obyvatel a začít se vyptávat na život v Utrechtu. Tato praxe se nazývá „canvassing“, volně přeloženo jako chození od dveří ke dveřím. Občané jsou předem informováni o tom, že k nim na práh může přijít někdo z veřejné správy; tímto se udržuje kontakt i s těmi občany, kteří nevyužívají možností participativní demokracie, ať už je důvod jakýkoliv. Díky tomu se lehce vyrovnává nerovnováha mezi pravidelnými účastníky setkání s politiky, kteří s nimi přicházejí do styku a poskytují jim určité informace a specifický pohled na věc, a neparticipujícími občany, jejichž názory za normálních okolností, kdy politici a úředníci nevycházejí do terénu, zůstávají pro městskou veřejnou správu nedosažitelné. Politici se nedotazují pouze jednotlivých občanů, nýbrž mají navázané kontakty na místní organizace občanské společnosti (spolky, asociace, nadace, jejichž náplň se může týkat životního prostředí, dopravní obslužnosti, bezpečnosti, občanské vybavenosti, kulturní nabídky, dostatečnosti tras pro cyklisty ve městě a další).

²⁰ Několik politiků a političek zmínilo v rámci rozhovoru v té době probírané téma, které se týkalo otázky otevírací doby obchodů v neděli. Tato otázka rozdělila utrechtskou veřejnost na dva tábory, proto se toto téma začalo řešit formou petice. Zastánci nedělní otevírací doby tvrdí, že dle liberálního přístupu má každý člověk právo zvolit si, jestli si přeje či nepřeje pracovat v neděli, a záleží tedy na něm, jak se rozhodne. Odpůrci na druhé straně tvrdí, že se zhoršují pracovní podmínky pro zaměstnance, kteří si zaslouží mít alespoň jeden den v týdnu volný.

Mimo lehce invazivní návštěvy u obyvatel se pravidelně organizují setkávání úředníků s občany bydlící v konkrétní čtvrti. Vždy je předem určena oblast, jejíž obyvatelé jsou informováni a pozváni na setkání v konkrétní den, čas a místo, které je snadno veřejností dostupné (například místní knihovna či škola). Hovoří se na témata blízká občanům. Toto a celkové zapojování obyvatel do veřejných záležitostí má za úkol přímo sestavená komise v Utrechtu. V tomto městě je vypracovaný koncepční dokument s názvem *Standard participace*, který rozeznává čtyři úrovně zapojování občanů do politiky. První úroveň je nejvyšší – ze začátku neexistuje žádný plán ani návrh, tudíž vše začíná od spodu, od obyvatel, kteří jsou tázáni na určené téma, a vzniká tak politika utvářená odspoda. Čtvrtá úroveň je naopak nejnižší, v rámci které občané sice jsou zapojeni, ale v minimální míře; většinou jsou občané o plánech a politikách informováni. Všichni politici, se kterými jsem vedla rozhovor, hodnotí standardní cesty participace jako vysoce rozvinuté ve městě Utrecht a dodávají k tomu, že každý občan může využít svého práva a zúčastnit se například plánování staveb budov. Druhou stranou mince zůstává však to, zdali občané svého práva využívají či nikoliv.

Dotazovaní politici by rádi z používaných metod, možností a práv pro participaci občanů v Utrechtu zachovali tradici konání informativních večerů, které se konají na radnici dvakrát do měsíce a které mají různou náplň podle toho, co se aktuálně řeší (agenda je nastavovaná buď samotnými občany či přímo politiky) – díky těmto setkáním se udržuje blízký kontakt a komunikace mezi politiky, úředníky a občany. Jeden/a respondent/ka uvedl/a omezení těchto setkání, které spočívá v návštěvnosti stále těch samých lidí (nejvíce to dle respondenta/ky platí o vzdělaných lidech, kteří žijí v lepších oblastech ve městě a mají dobře rozhozené sociální sítě). „*Obávám se o lidi, kteří nemají tyto sítě, nejsou tak vzdělaní a nejsou si vědomi všech svých práv a možností, které mají pro participaci,*“ říká dotazovaný/á. V souvislosti s tím zmiňuje metodu „*canvassing*“, prostřednictvím které se snaží tento stav změnit a podchytit tak tuto skupinu obyvatel. Představitelé politické strany vychází přímo do ulic za lidmi, aby se dozvěděli, co lidé potřebují, jaké mají názory atp. Mimo volební kampaně vyražejí politici a úředníci jednou za měsíc (v období před volbami je frekvence častější) do té oblasti, ze které nedostávají příliš reakcí na plánované politiky. Ve dvojicích obcházejí byty a domy a ptají se lidí celkem na tři otázky: „*Co máte rádi na této části města, ve které žijete?*“, „*S čím naopak nejste spokojeni v této čtvrti?*“, „*Co můžeme udělat pro to, aby nastala změna k lepšímu?*“. Poslední otázka je vůbec

nejdůležitější z celého dotazování. „*Canvassing*“ má velký význam, domnívá se tázaný/á; jednak dochází k propojení politiků s občany města Utrecht a také lidé jsou rádi a cítí se být důležití, když je přijdou vyslechnout přímo politici či úředníci z radnice.

Z výpovědi další/ho respondenta/ky vyplynulo, že v jeho/jí politické straně mají rozepře ohledně toho, jakým způsobem by se měla politická témata prezentovat lidem. „*Jestliže se jedná o nějakém složitém plánu výstaveb a je s tím spojeno financování v nemalém obnosu, není tam ve skutečnosti velká šíře možností pro zapojení občanů. Je tedy důležité být hned na začátku čestný a upřímný v tom, co je a co není možné v ohledu na participaci obyvatel.*“ Vyvolání vzájemné důvěry a nastavení rovnovah je proto velice důležité, z čehož vyplývá, že politici jsou hlavními strůjci v procesu nastavování podmínek a možností pro zapojování občanů do veřejně-politických záležitostí. Dle respondenta/ky existují různá pravidla a omezení, která strukturují podobu participace, proto je důležité, aby toto politici jasně vysvětlili občanům. Nelze totiž splnit veškerá přání a očekávání občanů, kteří za politiky přicházejí a sdílejí s nimi své názory, připomínky a potřeby. Jak bylo zmíněno výše, i tento/tato respondent/ka vyjádřil/a názor, že si lidé nejsou zcela vědomi toho, jaké všechny možné způsoby a práva mají pro začlenění své osoby do politiky. Více tázaných by si přálo, aby lidé více sami aktivně působili na poli politickém a aby vyhledávali politiky a komunikovali s nimi. Některým totiž stačí účastnit se pouze voleb a zbytek přenechají zvoleným politikům. „*Důležité je začleňovat občany průběžně a stále, ale zase se to nesmí přehánět – lidé nechtějí pravidelně činit rozhodnutí za politiky, proto si nás zvolili,*“ dodává jeden/na z respondentů/ek. Politici by také rádi rozvinuli do více funkční podoby práci úředníků, tzv. místních manažerů – v té době sice několik málo úředníků pracovalo ve čtvrtích, avšak neměli takové pravomoci, sami museli být velice aktivní a hledat informace, které poté předávali politikům. Dle představy by tito manažeři ve čtvrtích měli působit jako pojítko mezi městem (centrální vládnoucí složkou) a lidmi v konkrétní oblasti a měli by se stát znalci v oblasti místních problémů a jejich preferovaných řešení.

Někteří politici se specializují na určitou oblast, jako například na bezpečnost, sociální politiku či na politiku bydlení. Z toho důvodu pak více zmiňovali u otázky číslo

4²¹ právě svoji agendu. Snad nejvíce byla zmiňována problematika bydlení, kvalita obytné čtvrti (zeleň, občanská vybavenost, pořádek), o které se politici domnívali, že občané zajímá nejvíce. Mezi další zmiňované oblasti patří bezpečnost v konkrétní čtvrti, dále nízká životní úroveň ve čtyřech lokalitách, které potřebují speciální pomoc od vlády, či ochrana životního prostředí. Téma ochrany životního prostředí souvisí úzce s výrazným znečištěním vzduchu v Utrechtu, které vyvolává mezi lidmi značnou kritiku. Město je totiž centrem Nizozemska a je tudíž prolínáno mnoha dálnicemi, což se projevuje i ve kvalitě vzduchu. Jeden/a respondent/ka zase zmínila zájem občanů o granty a dotace, které jsou určené pro aktivity obyvatel v oblastech, jako je například kultura. Obecně platí, že občané se nejvíce zajímají o to, co se jich týká, tedy jejich života a bydlení. Jestliže probíhají nějaké plány a změny v jejich bezprostředním okolí, poté reagují. Na obecná a obsáhlejší témata, jako například počet kaváren a restaurací povolených v centru města, jedinci příliš nereagují, zatímco různé asociace a spolky ano.

Pátá kladená otázka byla pro respondenty složitá, alespoň co se odpovědi týkalo. Tato otázka se věnovala zjištění názoru na oblasti, do kterých by měli občané zasahovat nejvíce a naopak která by měla být předmětem jednání pouze politických představitelů. Někteří politici zmiňovali komplexnost problémů, kterou občané opomíjejí. Lidé se zajímají pouze o dílčí věci, zatímco politici musí nahlížet na situaci s nadhledem a s ohledem na celé město, jeho rozvoj a směřování na další léta. Udržitelnost je pro občané vedlejší. Proto by si politici přáli, aby se lidé nezajímali pouze o svoji čtvrť, ve které žijí, ale o celé město, které ovlivňuje život každého obyvatele. Lidé by mezi sebou měli také více komunikovat a diskutovat o problémech, které rozdělují společnost na dva tábory. Jako příklad byl uveden problém znečištěného ovzduší ve městě a jako protiklad nedostatečná místa pro parkování automobilů v centru Utrechtu. Jeden politik by si tudíž přál, aby i sami lidé zastávající různé názory mezi sebou diskutovali a snažili se pochopit argumenty protistrany. Dle jednoho/é tázaného/é by se měli občané Utrechtu více zajímat o sociálně slabší a o téma chudoby; lidé by měli usilovat o nastolení změny, aby i tito vyčlenění občané na okraj společnosti mohli žít důstojný život. Co se týká veřejných oblastí, do kterých by občané dle tázaných politiků neměli zasahovat, se celkem čtyři

²¹ Otázka zní: „*Jaké oblasti či záležitosti zajímají občané nejvíce podle Vás (O čem s Vámi chtějí hovořit nejvíce)?*“

respondenti shodli na tom, že neexistuje veřejná záležitost, o které by neměli občané vědět a zasahovat do ní. Dva tázaní se shodli na tom, že interní by měla zůstat otázka ohledně finančních záležitostí. Informace týkající se množství přidělených finančních prostředků na zakázky se nezveřejňují kvůli tomu, aby město mohlo získat výhodnější nabídku investorů a developerů. Ostatní záležitosti by však měly být bez omezení přístupné všem občanům.

U respondentů převažuje ten názor, že běžný občan města Utrecht má moc změnit věci veřejné, jestliže neodpovídají jeho představám. Jako příklad byla uvedena výstavba školy, s jejímž návrhem občané nesouhlasili – budova byla navržena tak, že by svojí výškou lidem stínila do oken. Jako další příklad byl zmíněn případ studentského bydlení ve městě; politici hned na začátku plánování vyzvali občany, aby se zúčastnili společného setkání a vyjádřili tak svůj názor, ale nikdo na schůzku nepřišel, proto bylo učiněno rozhodnutí politickými představiteli. Až poté se lidé začali mobilizovat, neboť nebyli s plánovaným zásahem spokojeni – za účelem opětovného projednání agendy lidé uspořádali petici, kontaktovali média a prostřednictvím e-mailů oslovovali politiky. Tím občané otevřeli opět toto téma a společně s politiky začali nad otázkou bydlení pro studenty jednat. Jeden respondent zmínil to, že je velice důležité a pomáhá, když se lidé zorganizují a požadují po veřejné správě nápravu hromadně – deset hlasů má totiž větší sílu než jeden hlas. V té době se také řešila nedělní otevírací doba obchodů, o které již byla zmínka dříve. Do této problematiky jsou zainteresováni nejen občané jako zákazníci, ale i majitelé obchodů; úkol politiků je pak projednávat tuto záležitost s oběma skupinami a není jednoduché nalézt kompromis, neboť obě skupiny, ale i skupiny uvnitř, ne vždy sdílejí stejný názor. Jelikož je to velice rozporuplná otázka, jeden respondent je přesvědčen o tom, že by lidé měli rozhodovat pro ně samotné – za tím účelem by se měli organizovat a diskutovat o tématu mezi sebou (se zastánci i oponenty), aby si udělali vlastní názor. Vybraní politici často také zmiňovali nemožnou úlohu uspokojit všechny potřeby a požadavky občanů, protože jsou tak rozmanité, zkrátka „*co občan, to jiný názor*“, jak podotkl jeden tázaný respondent. Někdy je však obtížné občanům vysvětlit všechny procedury týkající se politiky a rozhodování v ní a také omezení, která vyplývají z participace. Je tedy důležité říci obyvatelům hned na začátku, v jaké etapě procesu se mohou zapojit a jakými způsoby. Z tohoto je zřejmé, že právě politická elita nastavuje celkovou podobu občanské participace na lokální úrovni.

Odpovědi na poslední otázku, která se týkala zapracování výstupů z informativních setkání a vůbec reakcí od občanů, se odlišovaly a ne vždy zcela pokryly tuto složitější otázku. Politici se dle svých výpovědí snaží být neustále v kontaktu s občany, ať už osobně či prostřednictvím e-mailu, telefonu atp. I když usilují o to, aby všechny vyslechli a zahrnuli jejich požadavky a prosby do politické agendy, ne vždy je to možné. Občané mají totiž tendenci řešit dílčí problémy, které se nacházejí v jejich blízkosti, což je přirozené, avšak se již nestarají o celek, tedy o město jako takové. Jeden politik uvedl příklad stavby dálnice vedoucí nedaleko čtvrti, jejíž občané byli zásadně proti. Avšak s přihlédnutím na prospěšnost pro celé město potažmo pro celý region byla stavba dálnice v dané oblasti schválena s tím, že politici vynaložili úsilí pro objasnění celé situace obyvatelům čtvrti. *„V některých případech už je předem dané, co a jakým způsobem se musí udělat, tudíž vliv občanů není tak významný. Někdy se však ještě mohou plány změnit – v těchto případech se nejprve zorganizují informativní večery, na které jsou občané velmi vítáni,“* říká jeden z respondentů. Občané mohou působit na informativních večerech buď jako posluchači (nechají se informovat) či jako aktivní řečníci, kteří pronesou svůj názor na dané téma (tito buď zastupují přímo sami sebe či nějakou komunitu, která sdílí stejné přesvědčení). Tato setkání se někdy organizují mimo jiné také za účelem nastínění plánovaných kroků ze strany politických představitelů a za účelem vysvětlení důvodů, které vedly k vybrání právě této varianty. Politici vnímají za důležité to, aby lidé pochopili, proč bylo rozhodnuto zrovna tak a ne jinak; jsou totiž přesvědčeni o tom, že jsou tvůrci politik a že občané nemají v některých oblastech takovou expertní znalost, aby mohli rozhodovat. Důležitou roli zde pak hraje deliberace, prostřednictvím které politici mohou přesvědčit občany a získat je pro svoji věc. Obecně se respondenti vyjadřovali tak, že se snaží odpovídat na všechny dotazy a stížnosti občanů, usilují o maximální informovanost občanů a vždy zvažují, jestli vznesené připomínky hrají důležitou úlohu (v jedné komunitě či by měly dopad pro celé město), tudíž by se měly zohlednit a zapracovat do agendy. *„Jako politik musím nalézt rovnováhu mezi udržováním zájmu celé komunity a stížnostmi jednotlivců. Nicméně jakoukoliv informaci, na základě které si utvořím vlastní názor na danou věc, beru jako velice přínosnou,“* zmínil jeden respondent.

5.2. DISKUSE ZJIŠTĚNÍ A ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Na začátku diplomové práce bylo formulováno celkem pět výzkumných otázek, které jsou úzce provázané s obecnými cíly, které mapují občanskou participaci v Utrechtu – nástroje sloužící pro participaci, dále roli občanů v politických procesech a to spolu s jejich motivy, které je vedli k účasti na věcech veřejných. Předmětem této kapitoly je zodpovědět na výzkumné otázky.

- **Jaké jsou používané metody k participaci občanů v Utrechtu?**

Dvě varianty použitých výzkumných metod (dotazníky a rozhovory) přinesly sadu nástrojů využívaných pro občanskou participaci ve věcech veřejných, která je doplněná o další techniky participace z webových stránek <http://www.participedia.nl/>. Nejčastěji byla politiky a občany zmiňována pravidelná informativní setkání, na kterých se političtí představitelé všech politických stran zastoupených v městském zastupitelstvu schází s občany, se kterými diskutují na předem stanovená témata. Tato témata jsou buď vybraná politiky či přímo občany. Politici v rozhovorech i občané v dotaznících vyjádřili, že jsou za tuto možnost osobní interakce rádi, neboť oběma skupinám přináší informace a objasnění situace z jiných, dříve přehlížených, perspektiv. Určitou nevýhodu spatřují politici v tom, že se těchto setkání účastní stále ti samí lidé – profilově je lze zařadit mezi majetnější skupinu obyvatel a vysokoškolsky vzdělané. Politici proto praktikují dvojitý způsob, jak tzv. dosáhnout na ostatní občany, kteří nejsou tak aktivní. „*Canvassing*“ je prováděn tak, že úředníci či přímo politici chodí od dveří ke dveřím a tážou se občanů na jejich názory ohledně místa, ve kterém žijí, na jejich potřeby a na to, co jim chybí a co by ve čtvrti vylepšili. Druhým způsobem, jak dosáhnout zpětné vazby od širšího spektra občanů, je organizované setkání na snadno dostupných místech v konkrétní oblasti; lidé jsou včas o této události informováni a srdečně na ni zváni. Svůj vliv mají také lokální komise, které tvoří pojítka mezi občany a veřejnou správou ve městě. Zajištěn je tak snadnější průtok

informací v obou směrech a konečná implementace řešení, na jehož podobě se občané předem shodli a které mohou někdy i sami prakticky řešit. Občané v dotaznících pak zmiňovali velký význam členství v nějaké organizaci občanské společnosti, díky které jsou součástí veřejného a politického života v Utrechtu. Dále občané považují za nástroj participace pravidelnou komunikaci s politickými představiteli, a to skrze různé komunikační kanály. Jako běžně dostupný a všeobecně známý prostředek občanské participace poznamenávali někteří politici a občané pravidelné volby, prostřednictvím kterých si občané mohou zvolit svého zástupce, a dále petici, která je využívána za účelem upozornění na nějaké téma, které občany trápí a které chtějí vložit na politickou agendu, aby bylo projednáno. Mimo uvedené formy participace jsou dále zmiňované například k informování občanů newslettery, k podpoře vzájemné interakce internetové panely, digitální debaty či sociální sítě, k vytváření plánů společnými silami pracovní skupiny, setkání odborníků a dále také třeba program Virtuální Utrecht, prostřednictvím kterého mají občané příležitost vyjadřovat se k plánům vývoje města Utrecht.²² Mezi progresivní nizozemské strany, které prosazují referendum jako prostředek pro participaci občanů, patří Strana zelených, která je zastáncem přímé demokracie (referenda a občanské iniciativy), dále D66, jejíž představitelé výrazně podporovali referendum až ve volbách 2002, SP, která je na jedné straně velkým zastáncem referend, avšak méně pak už prosazuje občanské iniciativy, a politická strana PvdA, která jako první navrhla v nizozemském parlamentu zavedení referenda.²³

- **Jaké jsou motivy občanů k zapojování a začleňování se do místní politiky?**

Motivy či první impulsy, které vedly občany k zapojení se do politiky a věci veřejných, se veskrze v odpovědích podobaly a vyrovnávaly v četnosti výskytu.

²² Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chloor* [online]. Utrecht, 2010 a Participatiemiddelen. GEMEENTE UTRECHT. *Participedia* [online].

²³ Zdroj: Dossier politieke partijen: Hoe denken de partijen over invoering van het referendum?. In: *Referendum platform* [online].

V dotazníku byly předem nastavené možné varianty odpovědí u otázky číslo jedenáct, která se tomuto tématu věnovala. V přehledném grafu č. 4 lze nalézt znázorněné výstupy této otázky. Převažovala výpověď „chtěl/a jsem něco změnit“ a „chtěl/a jsem vyřešit problém“. Je tedy zřejmé, že se většina respondentů zapojila z důvodu nespokojenosti se stavem věcí. Občané se tedy neúčastní veřejného života z dobré vůle, z důvodu toho, že chtějí být informováni o tom, co se děje, že pokládají za správné a součást občanství participovat nebo že je debata nad věcmi veřejnými prostě zajímavá, aniž by je sužoval nějaký problém. Vzhledem k tomu, že se setkání účastnili i zástupci asociací a občanských organizací, předpokládám, že významný vliv na angažovanost občanů v politických otázkách má také občanská společnost, která pěstuje v lidech onu zvědavost, umění komunikovat a snahu být aktivní. Z tohoto postřehu lze říci, že svůj význam sehrává právě občanská společnost jako škola demokracie, kterou Kateřina Vráblíková zařadila do tzv. *meso* úrovně charakterizovanou rozvinutými sociálními sítěmi. (Vráblíková, 2008, 373 – 375 či Fishkin, 2011: 612) Na tomto místě je vhodné položit si otázku, z jaké skupiny obyvatel je onen aktivní občan, který se zajímá o věci veřejné a je motivován vstupovat do veřejně-politických procesů. Jeden z respondentů ze skupiny politických představitelů uvedl, že se spíše účastní vzdělaní lidé, kteří mají lepší životní podmínky a rozvinuté sociální sítě. Dle výzkumu Vráblíkové se angažují do politiky ti, kteří mají potřebné znalosti získané díky vzdělání a sociálnímu kapitálu, který rozvíjeli díky členství v organizacích občanské společnosti. (Vráblíková, 2009: 885)

- **Co vede politické zastupitele ke snaze o zapojování občanů v lokálním měřítku?**

Na jedné straně je zájem občanů o účast na veřejném životě. Tento zájem je však předem nějakým způsobem formován tak, jak politickou participaci, její rozsah a podobu, nastaví političtí představitelé. Proto další otázka směřuje na to, proč vlastně politici chtějí a usilují o to, aby občané zasahovali do veřejně-politických záležitostí. V utrechském dokumentu *Standard participace* jsou v krátkosti uvedeny čtyři přednosti občanské

participace: lepší projekty, lepší hodnocení, lepší rozhodování a vyšší podpora.²⁴ Když rozvedeme tyto body podrobněji, získávat a využívat informace od občanů je pro celé město a jeho jednotlivé čtvrti prospěšné z toho důvodu, že umožňují vhled a seznámení se se situacemi, které jsou veřejným činitelům nedostupné z různých důvodů. Občané jsou ti, kteří znají život a stav věcí v konkrétní oblasti nejlépe, jsou tedy experty dané lokality. (Marissing, 2005: 2) Je proto přínosné získávat tak cenné informace od občanů pro tvorbu rozhodnutí a změn k lepšímu v daném místě a to i proto, že veškerá politika a její důsledky jsou tvořené pro občany. Tázání politici však dodávali, že ne vždy je reálné zapracovat všechny připomínky a přání občanů, neboť je jich tolik, jsou rozmanité a ne vždy veřejně prospěšné. V každém případě je dobré všechny vyslechnout, zvážit jejich argumenty, diskutovat a případně objasňovat lidem, proč je řešení navrhované politiky prozatím nejlepší. Společným dialogem a deliberací je mnohem snazší získat občany, aby se ztotožnili s praktikovanou politikou.

- **Jaká je percepce participace jako ovlivňujícího faktoru ve finálním rozhodování ve veřejném sektoru?**

Toto téma bylo zkoumáno u obou skupin respondentů. Z grafu č. 3. lze vysledovat, že 72% dotazovaných občanů mělo ten názor, že se politici zajímají o jejich názory, připomínky a potřeby. Co se týká zapracování argumentů od občanů do politické agendy a do finálního rozhodování, je již jiná věc. Záleží jednak na tématu, které je řešeno – od něj se pak odvíjí vůle zahrnout připomínky od občanů do plánovaných politik, a za druhé také záleží, v jaké etapě se občané zapojují do veřejně-politického cyklu. I když se politici a občané shodli na tom, že v Utrechtu existuje dostatečné množství participačních nástrojů, dochází v některých případech pouze k informování obyvatel, tudíž rozhodnutí je již dávno učiněno politickými představiteli. Ne vždy tomu tak ale je; jestliže jsou občané zapojováni do dřívějších etap procesu analýzy a tvorby politiky, je umožněno lépe zapracovat připomínky od obyvatel a přizpůsobit tak plánovanou politiku jejich představám. Není však záruka toho, že se maximálně podaří „ušít politiku na míru“ občanům, neboť jsou

²⁴ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010.

jejich přání ne vždy realistická, efektivní vzhledem k vynaloženým nákladům a prospěšná pro celou komunitu či pro město Utrecht. Je tedy na politicích a na jejich zvážení, zda a do jaké míry zapracují navrhované připomínky od občanů. Jako návod k participaci pro občany a politiky může posloužit již dříve zmíněný dokument *Standard participace*, který rozeznává čtyři možné úrovně participace a s tím i míru „povinnosti“ politiků přijmout připomínky a začlenit je do plánovaných politik. Jednosměrné informování (politiky poskytují informace zúčastněným stranám) představuje takovou formu, kdy veřejnost nepřipomínkuje a neposkytuje své názory, tudíž veškeré rozhodování činí veřejná správa. Při konzultacích jsou zaznamenány všechny připomínky, názory a náměty, avšak politici nemusejí ani jednu z nich využít pro tvorbu politiky. Veřejnost dále může být přizvána k tomu, aby poskytovala rady úředníkům; v rámci tohoto stupně participace se předpokládá, že budou zmiňované problémy a navrhovaná řešení vzata v potaz a budou hrát roli v procesu tvorby politik. Poslední úroveň participace představuje spolupráce, v rámci které jsou zúčastněné strany brány jako partneři a přizváni k úplnému začátku plánování veřejných politik, tudíž vzniká společná podoba plánu, na kterém se výraznou měrou podílí právě veřejnost.²⁵

- **Do jakých veřejných záležitostí jsou občané nejvíce zainteresováni?**

(na jedné straně zájem veřejných činitelů a na druhé straně zájem samotných občanů)

Obecně se dá říci, že se občané přirozeně nejvíce zajímají o bezprostřední věci, které se týkají jejich života a místa, ve kterém bydlí. Tento výstup byl lehce patrný v dotaznících od občanů a zcela zjevný v rozhovorech s politiky. Proto se mezi nejčastěji zmiňovanými tématy objevila revitalizace čtvrti a výstavba nových budov, občanská vybavenost, dostatek parkovacích míst pro auta a kola či zeleň. Jako další témata, která se příliš neopakovala, občané zmínili imigraci menšinových skupin, která je ožehavým tématem zrovna v celém Nizozemí v souvislosti s názorovým proudem politika Geerta

²⁵ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010.

Wilderse²⁶, dále veřejná doprava a výstavba silnic a dálnic, s čímž souvisí také problém vysoce znečištěného ovzduší ve městě. Jako téma zájmu u obou dotazovaných skupin mě zaujala otázka otevíracích hodin obchodů v neděli. Veskrze se výpovědi občanů v mnoha bodech shodovaly s odpověďmi politiků. Političtí představitelé by ale uvítali, kdyby občané upřeli svoji pozornost více na širší okolí, celkovou veřejnou prospěšnost a udržitelnost plánovaných řešení, nežli na lokálně specifické problémy řešené ad hoc. Na oficiálních městských stránkách jsou uvedené nejen informace k informativním večerům spolu programy plánovaných setkání. Na nejbližším setkání se bude řešit vybudování nových zařízení pro mládež v oblastech Leidsche Rijn a Vleuten – Meern, přičemž lidé jsou zváni k uvádění svých názorů, nápadů a připomínek. Dalším tématem, ke kterému jsou lidé přizváni tentokrát za účelem informování, je uvedení příčiny nehody v BASF. Jako pozorovatelé jsou občané vítáni na schůzce ohledně zvážení námitek proti územnímu plánu Westflank. Tyto příklady a další uvedené na webových stránkách města Utrecht ukazují, že úředníci dbají o tom, jak se mohou občané zapojit a do jaké míry (role pozorovatele a posluchače či konzultanta) – toto se odvíjí od tématu politiky a od stádia, v jakém se politika v danou chvíli vyskytuje.²⁷

²⁶ Jeden respondent se spíše zastával integrace etnických menšin do nizozemské společnosti, kdežto Geert Wilders je známým protiislamistou a staví se svérázně proti přistěhovalcům v Nizozemí.

²⁷ Zdroj: Programma raadsinformatieavond: Programma dinsdag 1 juli 2014. In: *Gemeente Utrecht* [online].

6. ZÁVĚRY DIPLOMOVÉ PRÁCE

Reprezentativní vládnutí už není dlouho hlavním tématem studií a analýz, které se věnují demokracii. Mnohem častěji se hovoří o dalších aktérech, kteří vstupují do tvorby a implementace politik. Vytváří se horizontální forma vládnutí, ve které je moc rozdělena mezi zúčastněné strany (občany či organizace občanské společnosti). Je proto zapotřebí, aby se občané zajímali o veřejné dění a politiku, s čímž jim může napomoci členství v nějaké organizaci občanské společnosti, díky které rozvíjejí svůj sociální kapitál a sociální sítě. (např. Fishkin, 2011: 612 či Putnam, 1993) Tím, že začnou participovat, si rozšíří obzory, budou rozumět souvislostem a budou schopni diskutovat o náročnějších politických tématech; stanou se zkrátka kompetentnějšími pro odpovědné rozhodování o záležitostech, které se jich samotných a jejich spoluobčanů týkají. Díky vzájemné interakci a deliberaci se zaměstnanci veřejné správy dochází k výměně rozmanitých názorů a argumentů, k utváření kompromisů a společných východisek a tím se stává politika legitimní, transparentní, spravedlivou, efektivní a akceptovatelnou. Vládnutí založené na spolupráci s občany (obzvláště pak na lokální úrovni) tak může sloužit ke snížení míry občanské nedůvěry v politiku. (Zhang, Liao, 2011: 284) De Vries však vyvrací optimismus ohledně úspěšného zavedení rovnocenného partnerství občanské společnosti a veřejné správy založeného na vzájemné interakci. (De Vries, 2008: 224) Studie vypracovaná De Vries třeba poukazuje na to, že nizozemští politici, úředníci a vůbec zaměstnanci veřejné správy vnímají místní politický systém především za reprezentativní demokracii a nikoliv za převažující přímou demokracii. (De Vries, 2008: 240)

Velký význam pro občanskou participaci má obousměrná komunikace a otevřený dialog, který je však formován postoji a hodnotami politiků, vládami, rozmanitostí politických stran v zastupitelstvu, výkonem politiky a samotnou komunitou. (Zhang, Liao, 2011: 286) Ve většině případů jsou političtí představitelé těmi aktéry, kteří nastavují míru a podobu začleňování obyvatel konkrétní oblasti do lokální tvorby politiky. „... *institucionální podmínky přímé demokracie výrazně ovlivňují nejen pravidla hry, díky nimž kampaně uspějí nebo selžou, ale také to, zda*

věcné politické výstupy odrážejí zájmy voličů.“ (Smith, 2007: 11) Dle utrechtského *Standardu participace* jsou rozpoznávány čtyři úrovně občanské participace, která začíná informováním veřejnosti, pokračuje konzultacemi a poskytováním rad a ústí v nejvyšší míru zapojení, kterou je spolupráce. V rámci jednotlivých úrovní je popsáno, jakým způsobem je pracováno s připomínkami od veřejnosti (jestli jsou závazné pro zapracování či nikoliv), jakou roli představují přizvaní občané a jakou formou jsou občané zapojeni.²⁸ Tento standard je tudíž vhodným příkladem zahraniční dobré praxe, neboť se jimi mohou řídit nejen politici a úředníci, ale i občané. Předností tohoto dokumentu je to, že popisuje pro občany srozumitelným způsobem především míru a pak i způsob participace, čímž se omezí počátečnímu zklamání při přílišném očekávání.

Občanům je tedy poskytnut určitý prostor pro manévry v politických procesech. Participací tak mohou zasahovat do tvorby politik, do strategických rozvojových plánů města či do řešení místních problémů. Je zcela přirozené, že občany nejvíce zajímají ty projekty, které se připravují v jejich bezprostředním okolí a které se tak týkají jejich života a bydlení (například občanská vybavenost, stavební plány v určité čtvrti, parkovací místa a podobně). Za účelem zjištění preferencí, názorů, připomínek nebo nápadů využívají politici mnoha nástrojů k občanské participaci, respektive občané mají několik možností, jak intervenovat do veřejně-politického procesu při nespokojenosti s navrhovanými opatřeními. V Utrechtu je aplikována celá řada nástrojů s různou úspěšností a výstupem. „*Např. pokud budeme hlouběji zkoumat vliv možnosti demokratické participace občanů na jejich občanské schopnosti a spokojenost s politickým systémem, je vysoce pravděpodobné, že v dnešní době neobjevíme tak jasný vztah přímé úměrnosti, jaký předpokládají Almond a Verba. Konec konců je typickým jevem současných společností, že možnost participace občanů je poměrně vysoká, ovšem jejich reálný podíl na veřejném životě je velmi nízký. Pouhá možnost participace není všemocným nástrojem k budování občanské kultury.*“ (Strnadová, 2008: 61)

Pro mě neznámým nástrojem občanské participace byla politická praxe „*canvassing*“, která představuje klepání od dveří ke dveřím v určité lokalitě a

²⁸ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010.

vyptávání se občanů na jejich názory na život v příslušném místě. Na české poměry je toto zcela nevídané a netroufám si odhadnout, zdali by se tyto politické návštěvy setkaly s pozitivním ohlasem či nikoliv, ale vzhledem ke konzervativním postojům českého obyvatelstva a ke kritickému hodnocení politiky a k nedůvěře v politické strany a jejich představitele by tyto akce dle mého úsudku skončily neúspěchem, alespoň tedy v počátcích.

Dle některých teoretiků občanská participace nemůže alternovat politickou reprezentaci či vědní experty, spíše tedy demokracii doplňuje. Například Ank M. B. Michels se ve své práci domnívá, že začlenění občanů do politických procesů slouží k posílení a podpoře té reprezentativní demokracie, která je v dané době zvolená a vládne na daném místě. Občanská participace tak není základním kamenem demokracie, nýbrž je nástrojem pro zlepšení fungování zastupitelské demokracie. (Michels, 2006: 323) Vládnutí zdola, čili aktivní občanská společnost je však zdrojem legitimacy politického systému a tedy i síly reprezentativní demokracie. Je proto velice důležité, aby samotní občané cítili potřebu organizovat se a hovořit o veřejných službách, aby tedy docházelo k uvědomění občanů, že to jsou oni, kdo jsou správci společnosti, ve které žijí. (Vančura, 2012: 89 – 92) Řekla bych, že k této optimální podobě občanské participace musíme ujit ještě dlouhou cestu.

7. ZDROJE

- AGORA CENTRAL EUROPE. *Jak přizvat občany ke spolupráci: Aneb jak dát radnici uši, aby slyšela, co lidé chtějí*. Praha: Agora Central Europe, 2006.
- ANHEIER, Helmut K. *Nonprofit organizations: theory, management, policy*. New York, NY: Routledge, 2005, p. cm. ISBN 04-153-1419-4.
- BECKER, Gary S. Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior. *Journal of Political Economy* [online]. 1993, vol. 101, issue 3, s. 385-409 [cit. 22. 1. 2014]. DOI: http://dx.doi.org/10.1142/9781848164284_0010. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=91666d17-ae7e-468a-8f73-fa4907714f40%40sessionmgr4004&vid=5&hid=4113>
- BERNER, Maureen M., Justin M. AMOS a Ricardo S. MORSE. What Constitutes Effective Citizen Participation in Local Government? Views from City Stakeholders. *Public Administration Quarterly* [online]. 2011, vol. 35, issue 1, s. 128-163 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=34b8c091-2764-4cf7-afb4-c60170940c93%40sessionmgr111&hid=110>
- ČERNÁ, Irena. 2012. *Participace občanů města Sokolova na jeho veřejné správě. Nepublikovaná diplomová práce*. Praha: FSV UK.
- ČMEJREK, Jaroslav, Václav BUBENÍČEK a Jan ČOPÍK. *Demokracie v lokálním politickém prostoru: [specifika politického života v obcích ČR]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 223 s. ISBN 978-802-4730-615.
- DAHL, Robert A. A democratic dilemma: System effectiveness versus citizen participation. *Political Science Quarterly (Academy of Political Science)* [online]. 1994, vol. 109, issue 1, s. 23-34 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=34b8c091-2764-4cf7-afb4-c60170940c93%40sessionmgr111&vid=9&hid=110>

- DALTON, Russell J. a Steven WELDON. Is Direct Democracy a Kinder and Gentler Democracy?. *Taiwan Journal of Democracy* [online]. 2013, s. 39-62 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=291d11f7-28fc-4bc4-8934-d71c666b6368%40sessionmgr111&hid=109>
- DE VRIES, Michiel S. Stability despite Reforms: Structural Asymmetries in Dutch Local Policy Networks. *Local Government Studies* [online]. 2008, vol. 34, issue 2, s. 221-243 [cit. 2014-04-19]. DOI: 10.1080/03003930701852286. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003930701852286>
- FISHKIN, James S. Making Deliberative Democracy Practical: Public Consultation and Dispute Resolution. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* [online]. 2011, vol. 26, issue 4, s. 611-626 [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=f7b907ba-709a-4793-8723-54cac5b96a8d%40sessionmgr4003&vid=6&hid=4208>
- FUNG, Archon. Varieties of Participation in Complex Governance. *Public Administration Review* [online]. 2006, vol. 66, s1, s. 66-75 [cit. 2014-03-18]. DOI: 10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x>
- GEMEENTE UTRECHT. *Grotestedenbeleid in uitvoering: Meerjaren Ontwikkelingsprogramma*. Utrecht, 2004, 61 s. Dostupné z: https://www.utrecht.nl/images/Secretarie/Communicatie/Grotestedenbeleid/Meerjaren_Ontwikkelingsprogramma.pdf
- GEURTZ, Casper a Ted VAN DE WIJDEVEN. Making Citizen Participation Work: The Challenging Search for New Forms of Local Democracy in The Netherlands. *Local Government Studies* [online]. 2010, vol. 36, issue 4, s. 531-549 [cit. 2014-04-13]. DOI: 10.1080/03003930.2010.494110. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003930.2010.494110>
- GUARNEROS, Valeria, Vivien LOWNDES, Lawrence PRATCHETT a Gerry STOKER. *Comparing participation: Results from the CLEAR road test: Report No 2*. Tampere, 2006. Dostupné z: <http://www.dmu.ac.uk/research/research-faculties-and->

institutes/business-and-law/lgru/citizen-participation-in-local-democracy-a-european-comparison.aspx

HENDRIKS, Frank a Ank MICHELS. Democracy Transformed? Reforms in Britain and The Netherlands (1990–2010). *International Journal of Public Administration* [online]. 2011-04-19, vol. 34, issue 5, s. 307-317 [cit. 2014-04-13]. DOI: 10.1080/01900692.2011.557815. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900692.2011.557815>

HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. ISBN 80-210-3195-6.

JERÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. Dot. Praha: Karolinum, 1993, 162 s. ISBN 80-706-6662-5.

KUNŠTÁT, Daniel. CVVM. *Důvěra ústavním institucím v březnu 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7202/f3/pi140324.pdf

MAREŠOVÁ, Jana a Naděžda ČADOVÁ. CVVM. *Možnost ovlivnit veřejnou sféru a legislativní proces: únor 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7196/f3/pd140314.pdf

MARISSING, Erik van. *Citizen participation in the Netherlands: Motives to involve citizens in planning processes*. Utrecht, 2005, 1-26. Dostupné z: http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/11285/ENHR_2005_Erik_van_Marissing.pdf?sequence=2

MCGANN, A. J. a M. LATNER. The Calculus of Consensus Democracy: Rethinking Patterns of Democracy Without Veto Players. *Comparative Political Studies* [online]. 2013-06-10, vol. 46, issue 7, s. 823-850 [cit. 2014-04-19]. DOI: 10.1177/0010414012463883. Dostupné z: <http://cps.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0010414012463883>

- MICHELS, Ank M. B. Citizen participation and democracy in the Netherlands. *Democratization* [online]. 2006, vol. 13, issue 2, s. 323-339 [cit. 2014-04-13]. DOI: 10.1080/13510340500524067. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510340500524067>
- MICHELS, Ank a Laurens DE GRAAF. Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy. *Local Government Studies* [online]. 2010, vol. 36, issue 4, s. 477-491 [cit. 2014-04-03]. DOI: 10.1080/03003930.2010.494101. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003930.2010.494101>
- NOVÁKOVÁ, Jana. CVVM. *Angažovanost občanů a zájem o politiku: únor 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7194/f3/pd140312.pdf
- OFFE, CLAUS. Crisis and Innovation of Liberal Democracy: Can Deliberation Be Institutionalised?. *Czech Sociological Review* [online]. 2011, vol. 47, issue 3, s. 447-472 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=34b8c091-2764-4cf7-afb4-c60170940c93%40sessionmgr111&vid=5&hid=110>
- PUTNAM, Robert D, Robert LEONARDI a Raffaella NANETTI. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c1993, xv, 258 p. ISBN 06-910-7889-0.
- PUTNAM, Robert D. BOWLING ALONE: AMERICA'S DECLINING SOCIAL CAPITAL. *Journal of Democracy* [online]. 1995, vol. 6, issue 1, s. 65-78 [cit. 2014-04-03].
- RAKUŠANOVÁ, Petra. Občanská společnost a občanská participace. In: *Socioweb: Sociologický webzín* [online]. 2006 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=260>
- SHAPIRO, Ian a Jürgen HABERMAS. *Teorie demokracie dnes*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2002, 95 s. Morální a politická filosofie, 10. ISBN 80-700-7156-7.

- SKOVAJSA, Marek. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Sociologický ústav Akademie věd ČR. *Právní, politické a sociální občanství* [studie]. Rok neznámý, 1-8 [cit. 5. 4. 2014]. Dostupné z: http://ksos.fhs.cuni.cz/KOS-42-version1-skovajsa_obcanstvi.doc
- SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi: politika místních referend v České republice*. 1. vyd. Praha: AV ČR. Sociologický ústav, 2007, 101 s. ISBN 978-807-3301-170.
- STRNADOVÁ, Lenka. *Současné podoby občanské společnosti: kritická perspektiva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 361 s. ISBN 978-807-3800-819.
- SZTWIERTNIA, Radomír. Občanská participace a lokální demokracie. In: *Sbližení politikou: výchova k aktivnímu občanství a lokální demokracii* [online]. 2013 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.sblizenipolitikou.cz/odborne-analyzy>
- ŠARADÍN, Pavel. Volební účast ve volbách do obecních zastupitelstev v ČR. *Středoevropské politické studie* [online]. 2004 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=198>
- ŠULCOVÁ, Michaela. Demokracie jako vláda většiny [online]. *E-polis.cz*, 13. duben 2007. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/193-demokracie-jako-vlada-vetsiny.html>>. ISSN 1801-1438.
- TEORELL, JAN. Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research* [online]. 2006, vol. 45, issue 5, s. 787-810 [cit. 2014-04-03]. DOI: 10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x>
- TOPLAK, Cirila. "BETTER" RATHER THAN "MORE" DEMOCRACY? CITIZENS' PERCEPTIONS OF DIRECT VS. REPRESENTATIVE DEMOCRACY IN A COMPARATIVE PERSPECTIVE. *Journal of Comparative Politics* [online]. 2013, vol. 6, issue 1, s. 30-42 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=291d11f7-28fc-4bc4-8934-d71c666b6368%40sessionmgr111&hid=109>

- TUČEK, Milan. CVVM. *Názory na podílení se občanů na rozhodování: únor 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7189/f3/pd140303.pdf
- VANČURA, Petr. *Teorie demokracie*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 2012, 111 s. ISBN 978-808-6885-285.
- VERBA, Sidney a Norman H. NIE. *Participation in America: political democracy and social equality*. University of Chicago Press ed. Chicago: University of Chicago Press, 1972, xxiii, 428 p. ISBN 02-268-5296-2.
- VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina. Politická participace -- koncepty a teorie. *Politologický časopis* [online]. 2008, vol. 15, issue 4, s. 366-387 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=11&sid=34b1cf9b-e6a9-42ee-af10-ac63489e3041%40sessionmgr4001&hid=4113&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZCxlcmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d#db=poh&AN=37809897>
- VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina. Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis* [online]. 2009, vol. 45, issue 5, s. 867-897 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1781fecf096a629184147889753238bd213ac457_VrablikovaSC2009-5.pdf
- WOLDRING, Henk E. S. State and Civil Society in the Political Philosophy of Alexis de Tocqueville. *Voluntas: International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations* [online]. 1998, vol. 9, issue 4, s. 363-373 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=30&sid=b5b4515c-8c0b-47ed-a467-b84271915fdb%40sessionmgr4001&hid=4210&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZCxlcmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d>
- ZENKNER, Petr. O populismu a lidu. *Revuepolitika* [online]. 2013 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1896/o-populismu-a-lidu>

ZHANG, Yahong a Yuguo LIAO. Participatory Budgeting in Local Government. *Public Performance* [online]. 2011, vol. 35, issue 2, s. 281-302 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=f3bfbb05-34b9-4d2b-b364-fbaec04e6060%40sessionmgr114&vid=5&hid=110>

Dokumenty, články na internetu a webové stránky:

Ano pro Plzeň [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.anoproplzen.cz/>

Country reports. SWISS NATIONAL SCIENCE FOUNDATION. *Democracy Barometer* [online]. 2013 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: http://www.democracybarometer.org/countryreports_en.html

Direct democracy. In: *Direct democracy* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://direct-democracy.co.uk/>

Dossier politieke partijen: Hoe denken de partijen over invoering van het referendum?. In: *Referendum platform* [online]. Neznámý [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.referendumplatform.nl/374>

Manuál občana. SBLÍŽENÍ POLITIKOU. *Sblížení politikou* [online]. Olomouc, 2013 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: http://issuu.com/sblizenipolitikou/docs/manu__1_ob__ana

Netherlands - Political parties. In: *Norwegian Social Science Data Services (NSD)* [online]. Neznámý [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/netherlands/parties.html

Participatiemiddelen. GEMEENTE UTRECHT. *Participedia* [online]. Neznámý [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.participedia.nl/>

Practical ways to engage with your community. In: *Local Government Association* [online]. 2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.local.gov.uk/web/guest/localism-act/-/journal_content/56/10180/3510950/ARTICLE

Proběhla veřejná diskuze k úpravám Lochotínského parku. In: *Centrum pro komunitní práce: Západní Čechy* [online]. 2014 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.cpkp-zc.cz/aktuality/260-probehla-verejna-diskuze-k-upravam-lochotinskeho-parku/>

Program rozvoje města Plzně. Plzeň, 2004, 124 s. Dostupné z: <http://www.ukr.plzen.eu/cz/program-rozvoje-mesta-plzne/program-rozvoje-mesta-plzne-1/zakladni-dokumenty/zakladni-dokumenty.aspx>

Programma raadsinformatieavond: Programma dinsdag 1 juli 2014. In: *Gemeente Utrecht* [online]. Neznámý [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.utrecht.nl/gemeenteraad/raadsinformatieavond/programma/>

Racionálně-sociální aristokracie jako transformace a katarze přímé demokracie: Přímá demokracie. In: *Sofispol* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://sophispol.webnode.cz/prima-demokracie-jako-platforma/>

Sblížení politikou [online]. Dostupné z: <http://www.sblizenipolitikou.cz/>

Statut města Plzně. In: *Úplné znění obecně závazné vyhlášky statutárního města Plzně č. 8/2001*. 2001. Dostupné z: <http://www.plzen.eu/obcan/urad/verejne-dokumenty/statut-mesta/>

The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: http://www.citychlor.eu/sites/default/files/CityChlor_The_Utrecht_Standard_for_Participation_april_2010.pdf

www.participedia.nl

8. PŘÍLOHY

Univerzita Karlova v Praze

Příloha 1.

Questions for interview:

1. Do you think that involvement of people in political issues is **beneficial** for the city?

Why and how **yes** (Why do you think that development of civil society (inhabitants of the city are good citizens) is important in Utrecht?) / **no**?

2. Do you think that there are many **opportunities** for citizens to participate in political issues in Utrecht?

Could you name concrete **tools** of participation (for example, a citizen is bothered by a problem in Utrecht, what can he or she do with that)?

3. What would you like to **keep** and **change** in relation to how people are / are not involved in public issues in Utrecht?

4. Which **areas / matters** do citizens interest **the most** according to you (What do they want to talk about the most)?

5. To which areas should a resident of Utrecht **interfere** the most according to you?

And which issues should be only the matter of political representatives?

6. Do you think that an ordinary citizen of Utrecht can **change** public affairs or **solve** a public problem by getting involved in political issues in Utrecht (discussions with politicians, petitions etc.)?

7. How do you deal with **outputs** of informative meetings with citizens (I mean their complaints, remarks, questions etc.) and of initiatives of citizens in Utrecht?

Příloha 2.

Date: 2012

Questionnaire for citizens of Utrecht

Deepening democratic principles at the local level

Civic participation in Utrecht

(Questionnaire)

Dear respondent,

this questionnaire is a part of a research done by Kristýna Blahetová, a university student from the Czech Republic. I would like to introduce you the topic of this research – I am interested in the civic participation, in different words in the activity of citizens in political issues in Utrecht. This questionnaire is used only for the study purposes and the results will be part of my thesis, which will be presented at the Charles University in Prague in 2013. Hereby I would like to ask you to fill in this questionnaire; it will not take more than 15 minutes of your time. I can assure you, that anonymity is guaranteed.

Please, fill in your characteristics:

- Age: under 20 years (incl.)
- 21 – 30 years
- 31 – 40 years
- 41 – 50 years
- 51 – 60 years
- 61 and more

Sex / Gender: Female Male

Level of attained education:

E-mail (voluntary, but it would be a great help, if you write it down; I would use your e-mail in case, that I would need to contact you for more details):

.....

Note: city = Utrecht

QUESTIONNAIRE

1. Do you think that you receive enough information about city matters in Utrecht? (If your answer is yes, then follow the question behind the square)

Yes How do you receive news about city issues? (Choose more answers, if applicable)

From city bulletins

From media

From family, friends, colleagues etc.

Alternative

.....

No

2. Do you search for information about Utrecht and local politics by yourself?

Yes No

3. Do you talk with anyone about political environment in Utrecht?

Yes No

4. Do you believe that a citizen has a power to change things in Utrecht?

Yes How do you think?

.....

No

5. Do you think that there are enough opportunities for citizens to be part of the decision-making process about public matters in Utrecht? (Choose one of the answers and then follow the question behind the square)

Yes Write down please, which opportunities citizens have to be part of the decision-making process:

.....
.....
.....
.....
.....

No Which opportunities would you recommend as proper tools for citizen participation in decision-making process in Utrecht?

.....
.....
.....
.....
.....

6. Do you consider yourself as a good citizen of Utrecht? (Choose one of the answers and then follow the question behind the square)

Yes Why do you think so?

.....
.....
.....
.....

No Why do you think so?

.....
.....
.....
.....

7. Do you personally get involved in decision making about public matters?

Yes No

8. Have you ever gotten in touch with any political representative to talk about problems, improvements etc. in Utrecht?

Yes No

9. Do you think that politicians in Utrecht care about citizen's opinions and ideas?

Yes No

10. What exactly do you do for being active and involved in the field of public matters and well-being of Utrecht?

.....
.....
.....
.....
.....

11. What was the first impulse you started to participate in public matters? (if applicable; you can choose more than one answer)

- You wanted to change something
- You wanted to solve a problem
- You thought, it is the right thing to do
- You weren't satisfied with work of politicians
- You were offered to take part in gatherings etc.
- Your acquaintances told you about this possibility
- You got known about the possibility from media
- Alternative
-

12. Which public issues do you consider as the most important in Utrecht?

.....
.....
.....
.....
.....

13. Why do you think, that people are interested in public issues?

.....
.....
.....
.....
.....

Your comment to anything (voluntary):

.....
.....
.....

Thank you for your time and effort given for the filling in this questionnaire.